

רפורמת ביטוח החובה לפנסיה: איפיונה והערכת הצלחתה

דו"ח מסכם למוסד לביטוח לאומי

פרופ' אביה ספיבק

שחר צמח

אייל כרמל

התוכנית לכלכלה וחברה

מכון ון-ליר בירושלים

מרץ 2017

4.....	מבוא: נתונים ותשתיות מחקריות
4.....	תוצאות מרכזיות בחלק הניתוח הכלכלי
5.....	תוצאות מרכזיות בחלק ההתנהגותי
6.....	פרק א: מערכת הפנסיה בישראל
6.....	מבוא
7.....	מערכת הפנסיה הישראלית
9.....	סקירת ספרות
10.....	המדגם
13.....	הזכויות בקרן הפנסיה החדשה והסימולטור האקטוארי
13.....	1. הזכויות בקרן פנסיה מקיפה חדשה שפועלת לפי שיטת הפרשות מוגדרות (DC)
14.....	2. חישובים אקטואריים
16.....	3. סימולטור פשוט
18.....	4. השפעות הפרמטרים על קצבת הפנסיה
19.....	5. אגרות החוב המיועדות
19.....	6. יחס ההחלפה והשחיקה בחיסכון בפועל
21.....	7. השוואה לתנאי הפנסיה הישנה
21.....	8. מסקנות מהניתוח הפרמטרי
22.....	ממצאים מהמדגם על הסיכונים של הפנסיה החדשה
30.....	פנסיית החובה
35.....	שינויים רגולטורים אפשריים
37.....	סיכום ומסקנות
38.....	פרק ב: מחקר התנהגותי – סקר בקרב חוסכי הקרן
38.....	מבוא
40.....	שיטה
41.....	כלים
41.....	נתונים
41.....	תוצאות
42.....	1. עמדות כלפי צו ההרחבה
43.....	2. מעורבות והבנה פנסיונית
45.....	3. משיכת פיצויים
45.....	4. משיכה בפועל
46.....	5. הסתברות למשיכה

48.....	6. הכנסה
51.....	סיכום ומסקנות
53.....	ביבליוגרפיה
53.....	פרק א
54.....	פרק ב
57.....	נספח א' – רשימת משתנים, תצפיות, שיעור והגדרות – פרק א
58.....	נספח ב' – שאלון פנסיית חובה ומשיכת פיצויים – פרק ב'

1. מבוא: נתונים ותשתיות מחקריות

המחקר המוצע התבסס על היכולת להביא בסיסי נתונים יחודיים העוסקים בצו ההרחבה של פנסית החובה מ-2008. הוא נעשה במסגרת התוכנית לכלכלה וחברה במכון ון ליר וגם יפורסם במסגרתה. ואמנם, לאחר מאמצים לא מועטים, הצלחנו להגיע לשני בסיסי נתונים אלו. האחד הוא כלכלי – מבוסס על נתונים כספיים ודמוגרפיים, והשני הוא התנהגותי – מבוסס על שאלון שהועבר לעמיתי הקרן. שני בסיסי נתונים אלו ניתנו באדיבותה של קרן פנסיה גדולה. הראשון כולל כאלפיים מבוטחים, מחציתם בפנסית רשות ומחציתם בפנסית חובה והוא מדגם מייצג המכיל את כל הנתונים שיש בקרן על הפרטים הללו. השני הוא מדגם של 470 פרטים אשר תושאלו ע"י חברת הסקרים של קרן הפנסיה בשאלון שחובר על ידנו והתשלום נעשה מתקציב המחקר. בשאלון זה התמקדנו בהשפעת פנסית החובה ובהחלטה למשוך פיצויים ואיפיון התכונות ההתנהגותיות של הנבדקים כדי להחליט מה גורם להם להתנהג בצורה כזו או אחרת. הצורה שבה נשאלו הפרטים שמרה באופן מלא על האנונימיות שלהם. הנתונים בחלק הראשון נותחו בעזרת רגרסיות נוסח מינצר (Mincer equations) אשר בודקות את ההשפעה של ההון האנושי על השכר ועל ההסתברות להיות מבוטח ללא צו פנסית חובה, ובעזרת סימולטור אקטוארי מלא, אשר נבנה על ידינו בשיתוף עם מחלקת האקטואריה של אותה הקרן. העבודה נעשתה ע"י פרופסור ספיבק ומר שחר צמח אשר הכין עבודת מ.א. על בסיס נתונים אלו והרחיב אותה לצורך מחקר זה.

הנתונים בחלק השני מתבססים על שאלון שזווג עם נתוני אמת שהתקבלו מהקרן לגבי סוג הפנסיה ופדיון הפיצויים. ביצענו השוואות בין מאפיינים והתנהגויות של בעלי פנסית חובה – שלא החזיקו בפנסיה לפני צו ההרחבה, לבין בעלי פנסית רשות אשר החזיקו בחיסכון פנסיוני לפני צו ההרחבה. העבודה נעשתה ע"י פרופסור ספיבק ומר אייל כרמל, דוקטורנט במחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב העובד על נושאי פנסיה ואוריינות פיננסית, בהדרכתם של פרופ' ספיבק ופרופ' דוד לייזר מהמחלקה לפסיכולוגיה.

2. תוצאות מרכזיות בחלק הניתוח הכלכלי

המעבר לפנסית DC אשר אירע ב-2003 הטילה את הסיכון על המבוטחים לפנסיה. העבודה מראה את הרגישות הרבה של הקצבה לפרמטרים של הביטוח הפנסיוני: בחלק זה פותח סימולטור אקטוארי כדי לבדוק את הרגישות של הפנסיה הצוברת לפרמטרים של הצבירה - תוחלת החיים, דמי הניהול, שיעור התשואה של הקרן, שיעור הכיסוי של השכר הפנסיוני מסך השכר ומספר החודשים שעובדים במוצע בשנה. גירסה מלאה של הסימולטור הופעלה על נתוני מדגם ייחודי של קרן פנסיה גדולה, ואמנם נמצא שהשונות בפרמטרים היא משמעותית. לתוצאות אלו חשיבות לצרכי מדיניות ומחקר, כי בשיטת ה-DC עיקר הסיכון מוטל על המבוטחים. הנתונים מאפשרים גם לבדוק את ההשפעה של צו ההרחבה שהביא לפנסית חובה משנת 2008 ואילך. כצפוי, האוכלוסייה שכעת החלה

לקבל כיסוי פנסיוני היא אוכלוסייה חלשה יותר מבחינה סוציו-כלכלית, ולכן יש לצו זה השפעות פרוגרסיביות על ההכנסה בגילאי הפרישה.

בעוד שהפרמטר של דמי הניהול מקבל תשומת לב תקשורתית ורגולטורית, הרי שיעור הכיסוי והעקביות בעבודה אינם נדונים למעשה בכלל. בעבודה זו הראינו ששני משתנים אלו משפיעים גם על ממוצע שיעור התחלופה, אבל גם על השונות שלו – אי השוויון. האוכלוסיות החלשות יותר בדרך כלל עובדות פחות חודשים בשנה ושיעור הכיסוי שלהם יכול להיות יותר נמוך. אם כך, המערכת הפנסיונית לא רק שהיא מנציחה את אי השוויון בתקופת העבודה אלא אפילו מגבירה אותו.

השפעת הפרמטרים על הצבירה מוצגת גם בעזרת סימולטור פשוט ושקוף למשתמש, והתוצאות דומות למה שמתקבל מהמדגם והסימולטור המלא. ראוי לציין כי השפעה ארוכת הטווח של שיעור התשואה היא גבוהה ביחס להשפעה של דמי הניהול. תוספת של 1% בתשואה מביאה לתוספת של כ-20% בצבירה ולכן בקצבה. הסך המלא של דמי הניהול על הצבירה מהווים 0.5% מהצבירה – רק כ-10%. ודמי הניהול מההפרשות המלאים הם 6% מההפרשות, ולכן כ-6% מהצבירה. אם כך אחוז אחד תוספת בתשואה שווה יותר מאשר ויתור על כל דמי הניהול. במאמר אנו מראים כי הגדלת הכיסוי הפנסיוני, באחוזים מתוך השכר או בשנים של צבירה הם משמעותיים מאד, ויכולים להגדיל את הפנסיה באחוזים משמעותיים. ייתכן שזהו הכיוון שאליו צריכים מקבלי ההחלטות בממשלה ובכנסת להפנות את תשומת ליבם.

3. תוצאות מרכזיות בחלק ההתנהגותי:

התוצאות מראות כי בעוד שקיימים הבדלים דמוגרפיים כגון הכנסה והשכלה בין בעלי פנסיית חובה ופנסיית רשות, הן אינן נבדלות בהתנהגותן הכללית, בתחום הפנסיוני ובכלל. כלל החוסכים מביעים עמדות מאוד חיוביות כלפי חובת החיסכון לפנסיה, ובפרט בעלי פנסיית חובה המרגישים כי צו ההרחבה היטיב את מצבם הכלכלי.

הסקר מציג תמונת מצב עגומה בנוגע לרמת המעורבות והידע של החוסכים לפנסיה. בהינתן שחוסכים אלו מתקרבים לגיל הפרישה הרי שנתונים אלו מאכזבים עוד יותר ומעוררים שאלות לגבי רמת מעורבותם של חוסכים צעירים אשר הפנסיה מבחינתם נראית כנקודה רחוקה באופק. בעוד שניתן היה לחשוב כי אי החזקת קרן פנסיה טרם צו ההרחבה הינה עדות לחוסר אחריות מצד האזרח, הרי שסקר זה מראה כי היכולת להיות בעל קרן פנסיה טרם צו ההרחבה הייתה עניין של נסיבות, כגון השכלה והכנסה, ופחות תוצר של התנהלות מושכלת, שהרי ניתן לראות כי חוסכים משתי הקבוצות מפגינים התנהלות פנסיונית ברמה נמוכה מאוד. מההיבט הזה ניתן לומר כי ההתערבות הפטרנליסטית בשוק הפנסיה איננה מהווה תגמול על חוסר אחריות מצד אוכלוסיות מסוימות הבא על חשבון חוסכים המנהלים את חשבונם בחכמה ולו בשל העובדה הפשוטה כי הרב המוחלט של החוסכים איננו מנהל את ענייניו בחכמה ככל שהדבר אמור בחיסכון פנסיוני.

בנוגע למשיכת פיצויים, המחקר מראה כי בעוד שדיווח סובייקטיבי בנוגע לרצון למשיכת פיצויים מקושר למשתני אישיות כגון העדפת זמן ועמדות כלפי מערכת הפנסיה בישראל, נתוני המשיכה בפועל מקושרים להכנסה - בעלי הכנסות נמוכות מושכים יותר פיצויים מבעלי הכנסות גבוהות. ממצא זה מתיישב עם גישות הטוענות כי העדפת הווה על פני עתיד הנפוצה אצל בעלי הכנסות נמוכות קשור לצורך הדוחק בכסף, ולא למבנה אישיות או למחסור בשליטה עצמית. בהתאם לכך, בעלי הכנסות נמוכות רוצים הכסף לשימוש יומיומי בעוד שבעלי הכנסות גבוהות מעדיפים לפדות את הפיצויים עבור מותרות. עם זאת, חשוב לציין שבעלי הכנסות גבוהות מתעניינים יותר במתרחש בחסכונם, מפגינים התנהגות פנסיונית אקטיבית יותר ומבינים יותר את ההשלכות של משיכת הפיצויים.

מכאן והלאה ידווח כל אחד מהחלקים כפרק נפרד בעל מבוא, שיטה וממצאים העומדים

בפני עצמם. ביבליוגרפיה ונספחים של שני הפרקים מופיעים בסיום הדו"ח

פרק א: מערכת הפנסיה בישראל עם הנהגת פנסיית החובה ולנוכח הסיכונים האקטואריים והכלכליים

א. מבוא

החיסכון הפנסיוני של עמיתי הפנסיה בישראל חשופים בשנים האחרונות לסיכונים המאיימים לשחוק את הכנסתם לאחר הפרישה ולהביא לגידול באי-השוויון ביניהם. ההתארכות המתמשכת בתוחלת החיים שוחקת באופן עקבי את קצבאות הפנסיה, שכן עם העלייה בתוחלת החיים, החיסכון הפנסיוני שנצבר המהלך תקופת העבודה צריך להתחלק על תקופת פרישה ארוכה יותר. בנוסף, הגדלת החשיפה של החיסכון הפנסיוני לאי-הודאות בשוק ההון בשילוב הריביות הנמוכות הנהוגות בעולם המערבי בעשור האחרון עלולות לסכן את קצב צבירת הנכסים בתקופת החיסכון ולהפחית בשיעור ניכר את קצבת הפנסיה. לבסוף, הירידה בביטחון התעסוקתי עשויה להפחית את מספר השנים בהן העובד מתמיד בחיסכון הפנסיוני ולהקטין את קצב צבירת הנכסים שלו.

באמצעות שימוש במדגם מבוטחים ייחודי אנו אומדים את השפעת סיכונים אלה על קצבאות הפנסיה של מבוטחים בישראל, ומוצאים כי הן חשופות לשחיקה של עשרות אחוזים. נוסף על כך אנו מראים כי גם לעומת הפנסיה התקציבית שהייתה נהוגה בישראל עד אמצע שנות ה-90, הקצבה הממוצעת המתקבלת במערכת פנסיה צוברת נמוכה בעד כ-40% לעומת הקצבה המקבילה בפנסיה תקציבית.

באמצעות אמידה אקונומטרית אנו מראים כי משתני רקע אישיותיים וכלכליים כגון גיל, מגדר, ענף תעסוקה ומקצוע מתואמים באופן מובהק עם גובה השכר ועם שיעור הכיסוי הפנסיוני, כך שקבוצות אוכלוסייה מוחלשות ועובדים מעוטי-שכר חשופים לסיכון מוגבר להכנסה נמוכה בפרישה, כך שאי-השוויון בקצבאות הפנסיה עשוי להיות גבוה אף יותר מאי-השוויון בהכנסות מעבודה.

ב. מערכת הפנסיה הישראלית

מערכת החיסכון הפנסיוני בישראל מורכבת משני רבדים. הרובד הראשון, המבוסס על קצבאות הזקנה של הביטוח הלאומי, הינו רובד אוניברסלי ופרוגרסיבי, אשר ממלא תפקיד חשוב בחלוקה מחודשת של ההכנסות ומבטיח קיום רמת חיים מינימלית עבור קשישים. הרובד הפנסיוני השני, החיסכון האישי בקרנות הפנסיה, מורכב ממגוון ערוצי חיסכון, ותפקידו שמירה על רמת חיהם של קשישים לאחר הפרישה. המגוון הרחב של אפיקי החיסכון הפנסיוני נובעים מריבוי השינויים והרפורמות שעברו על מערכת הפנסיה בישראל (וגם בעולם) בעשרים השנים האחרונות – החל מתוכניות פנסיה מקיפה בקרנות ישנות בשיטת הזכויות המובטחות (Defined Benefits), כלה בפנסיה מקיפה בקרנות חדשות, ביטוחי מנהלים, קופות גמל ופוליסות חיסכון בחברות ביטוח הפועלות כולן בשיטת הפרשות מוגדרות (Defined Contributions).

כמו ענפים רבים במשק הישראלי, מערכת הפנסיה עברה תהליך ליברליזציה מואץ, במסגרתו הועברו קרנות הפנסיה מידי המדינה לבעלות פרטית תוך חיזוק יציבותן הפיננסית והאיזון האקטוארי שלהן. כך, החל מאמצע שנות ה-90 ולמשך כ-20 שנה ביצעה המדינה שורה של רפורמות אשר הפחיתו בהדרגה את מעורבותה במערכת הפנסיה, הנובעות מתפיסה לפיה האחריות לחיסכון הפנסיוני מוטלת על הפרט, בעוד תפקיד הממשלה מצטמצם לרגולציה על חברות הביטוח והבטחת רמת הקיום המינימלית באמצעות קצבאות הביטוח הלאומי.

יחד עם זאת, לאחר הבטחת היציבות הפיננסית והאיזון האקטוארי בקרנות הפנסיה ולנוכח תהליכים דמוגרפיים וכלכליים אשר מעמידים בסיכון את הכנסתם של קשישים, ניכרת נסיגה מתפיסה זו לטובת תפיסה לפיה גם למדינה אחריות ואינטרס להבטחת רמת החיים של קשישים. על-מנת להבטיח שמירה על רמת חיים נאותה לקשישים לאחר הפרישה, הרחיבה הממשלה ב-2008 את הכיסוי הפנסיוני

באמצעות צו ההרחבה לפנסיה, אשר מחייב את כלל העובדים והמעסיקים בביטוח פנסיוני לשכירים. מרבית המבוטחים שהחלו להפריש לפנסיה בזכות הצו הינם מעוטי-שכר אשר עמדו בסיכון גבוהה לעוני עם פרישתם, וצו זה עתיד להגדיל את הכנסתם לאחר הפרישה. נציין שלפני החלת הצו עמדו חלופות נוספות אשר ביכולתן להגדיל את הכנסתם פרישה של קשישים עניים וכן להקטין את שיעורי העוני ואי-השוויון בקרב קשישים, כמו למשל הגדלה של הרובד הפנסיוני הראשון עד למוצע ה-OECD. אלא שצעד כזה מעורר התנגדות מטעמים פיסקליים: קצבאות הביטוח הלאומי ממומנות מתקציב הממשלה והגדלתן תכביד על ההוצאה הממשלתית, לעומת פנסיית חובה הממומנת משכר העובדים. נוסף על כך, גישה שמרנית גורסת שאין זה צודק שהממשלה תפצה – באמצעות קצבאות ותשלומי העברה – פרטים שבחרו לצרוך את כל הכנסתם ולא לחסוך לפרישה, ובנוסף תקטין את התמריצים לחיסכון ולהתנהלות כלכלית אחראית. לכן, הגם שחובת ההפרשה לפנסיה מסמלת נסיגה מסוימת מתפיסת הממשלה כרגולטור ולא כשחקן מעורב בשוק החיסכון הפנסיוני, חובת ההפרשה לפנסיה הינה חלופה שמרנית יחסית ביחס לאלטרנטיבות האחרות שנבדקו ואשר נועדו להגדיל את יחס ההחלפה ולהקטין את אי-השוויון בקרב קשישים (ברנדר: 2010; Holzmann, Packard and Cuesta: 1999).

נוסף לפנסיית החובה, הממשלה הדגילה את מעורבותה באמצעות הגבלת דמי הניהול בערוצי החיסכון השונים – קרן פנסיה, קופת גמל וביטוח מנהלים, השקת מודל השקעה תלוי גיל (המודל הצ'יליאני), אשר מקצה לכל חוסך את רמת הסיכון האופטימלית אשר תיצר תשואה גבוהה ברמת סיכון ההולמת את גילו, וכמו-כן היא עתידה להגדיל ל-18.5% את שיעור ההפרשה המינימלי לפנסיה (במקום 17.5%).

כפי שנראה להלן, לנוכח הסיכונים הניצבים בפני קשישים בישראל, יתכן כי הממשלה עתידה להמשיך את מעורבותה הגוברת במערכת הפנסיה על-מנת למתן את השפעתם של תהליכים דמוגרפיים וכלכליים שעתידים לשחוק את קצבאות הפנסיה של קשישים בהווה ובעתיד, ביניהם הזדקנות האוכלוסייה, אי-הודאות בשוק ההון וירידה בביטחון התעסוקתי.

ג. סקירת ספרות

המחקר הכלכלי העוסק בהרחבת הכיסוי הפנסיוני מוצא כי הרחבה כזו עתידה להקטין את שיעורי העוני ואי-השוויון בקרב קשישים, שכן אוכלוסיות העובדים הנכנסות תחת הביטוח הפנסיוני במקרה של הרחבה מנדטורית הינן אוכלוסיות עניות ברובן, אשר מגדילות את הכנסתן בפרישה בזכות הרחבת הכיסוי.

גביוס, ספיבק ויוסף (Gavious, Spivak and Yosef: 2009) מוצאים כי בישראל הכנסתם הכללית של קשישים מבוטחים גדולה כמעט פי 2 מאשר קשישים לא מבוטחים. פנסיית החובה מחייבת פרטים לחסוך לפרישה ולהחליק את צריכתם על-פני זמן, וכך משנה את הצריכה והחיסכון של בעלי הכנסות נמוכות ובינוניות, הממעטים לחסוך במקרה בו אין להם פנסיה, לעומת בעלי הכנסות גבוהות אשר להם מהווה הפנסיה הטבת מס בחיסכון (ברנדר: 2010). מחקרים מראים כי קוצר ראות בנוגע לצורכי החיסכון והצריכה (המקובלת כתפיסה לא-רציונלית) כמו גם העדפת הווה חזקה הנובעת מריבוי הוצאות בגיל צעיר מקובלת מאד בנושא פנסיה וגורמת לכך שאוכלוסיות חלשות נגררות לעוני בגיל הפרישה. כלכלנים התנהגותיים המנתחים תוכניות פנסיית חובה חוזים כי כיוון שלבעלי הכנסות גבוהות ישנו תמריץ מס לחיסכון פנסיוני בעוד לאחרים הפנסיה גוררת ירידה בתועלת בתוך-הקצר, נראה רוב מצטרפים לפנסיית חובה יהיו בעלי הכנסות נמוכות (Angeletos et-el: 2001; Lindbeck and Persson: 2003).

מחקרים שבדקו את הכיסוי הפנסיוני בישראל ובשאר הארצות המפותחות מאשרים את הטענה כי כיסוי פנסיוני מתואם חיובית עם הכנסה ועם מאפיינים הקשורים בה. גביוס, ספיבק ויוסף מוצאים כי כיסוי פנסיוני מתואם חיובית עם עשירוני-הכנסה, בעוד טרקל וספיבק (טרקל וספיבק: 2001) מתארים ממצאים דומים ומוצאים מתאם חיובי ומובהק בין שכר לכיסוי פנסיוני. מחקרים רבים מוצאים שבעלי הכנסות נמוכות מכוסים פחות – ומעדיפים להיות מכוסים פחות, בגלל הרצון בכסף זמין (Palacios and Robalino: 2009; Holzman, Packard and Cuesta: 2000).

אוון ומקפרסון (Even and MacPherson: 2002) מוצאים פערים גדולים מאד בכיסוי הפנסיוני בין פרטים בעלי רמות השכלה שונות ובין גברים לנשים. במחקרם נמצא כי 70% מהגברים בעלי השכלה גבוהה עם 16 שנות לימוד ומעלה מכוסים בפנסיה לעומת 30% מהגברים בעלי פחות מ-12 שנות לימוד, ושגברים מבוטחים יותר מנשים בכל קטגוריית השכלה. המודל שנציג בעבודה זה אמנם אינו עושה

שימוש במשתנה שנות ההשכלה, אך באמצעות שימוש במשתנה השכר, המקצוע וענף התעסוקה ניתן לקבל אומד טוב להון האנושי ולשנות ההשכלה.

דיסני, אמרסון וטטלו (Disney, Emmerson and Tetlow: 2009) מוסיפים לאמידה גם את המקצוע ואת המעסיק – מעסיק ציבורי או פרטי, בנוסף למשתנה הגיל וההשכלה. גם הם מוצאים כיסוי עולה לגיל ולהשכלה, ובנוסף מצביעים על כיסוי גדול יותר בסקטור הציבורי ובמקצועות הדורשים התמקצעות. בסקטור הציבורי בבריטניה כמעט 70% מהעובדים מכוסים לפנסיה בעוד בסקטור הפרטי רק כ-30%, ו-55% מבעלי המקצוע מכוסים לעומת כ-20% מהעובדים הלא-מקצועיים.

לפיכך נצפה לתוצאות עקביות עם ממצאים אלה: ההסתברות לפנסיה חובה קטנה עם השכר וכן לעובדים מקצועיים ועובדים בסקטור הציבורי.

ד. המדגם

המדגם בו אנו עושים שימוש מכיל נתונים של 1951 חוסכים פעילים של קרן פנסיה גדולה שנבחרו באופן אקראי מבין כלל חוסכי הקרן. המדגם כולל רשימת פרטים אישיים כגון שנת לידה, מגדר, מצב משפחתי, יישוב (ממנו נגזרו דת ואשכול למ"ס של היישוב), מעסיק ומקצוע; ומאפיינים כלכליים – שכר חודשי וסוג הפנסיה, בין השנים 2004-2013. מפאת חיסיון משפטי, שם הקרן יישאר חסוי.

זהו מאגר נתונים עשיר של נתוני פאנל (Panel Data) המאפשר להפיק מידע כלכלי רב, אך הוא אינו מכיל את שנות ההשכלה של כל פרט. ברור למדי שהשכלה הינה נתון בעל חשיבות רבה באמידת משוואות כלכליות ולכן העדרה הציב בפנינו אתגר גדול. על מנת להתגבר על מכשול זה, קטלגנו את מקצועות הפרטים ואת ענף התעסוקה שלהם לקטגוריות לפי סיווג משלחי יד (2011)¹ וסיווג ענפי הכלכלה (2011)² של הלמ"ס (בהתאמה), אשר מספקים אומדן טוב להון האנושי של הפרט. נספח א' מציג את רשימת המשתנים בהם עשינו שימוש במחקר זה בצירוף מספר התצפיות, שיעורם במדגם והסבר על הגדרת המשתנה.

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: הסיווג האחד של משלחי יד 2011. ראה: הירחון הסטטיסטי לישראל, 2013/4, עמ' 7: http://www.cbs.gov.il/publications14/saka0413q/pdf/h_print.pdf.

² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: הסיווג האחד של ענפי הכלכלה 2011: http://www.cbs.gov.il/publications12/economic_activities11/pdf/h_print.pdf.

לוח 1: ממוצעים ושיעורים של משתנים מרכזיים במדגם ובאוכלוסייה

שיעור בשוק העבודה	שיעור במדגם	משתנה	ממוצע/שיעור באוכלוסייה	ממוצע/שיעור במדגם	משתנה
33% ⁴	28%	פנסיית חובה	6,728 ³	5,707	שכר חודשי מבוטח לפנסיה
47% ⁶	53.5%	נשים	65% ⁵	61%	נשואים
91.5% ⁸	93%	יהודי		82%	מעסיק גדול ⁷
חשמל ומים ⁹	חשמל ומים, מנהל ציבורי	ענפי תעסוקה מרוכבי כיסוי			

ניתוח מאגר הנתונים באמצעות סטטיסטיקה תיאורית מעלה כי אוכלוסיית המדגם חופפת במידה רבה לאוכלוסיית החוסכים הכללית והממצאים העולים מניתוח המדגם עקביים עם תוצאות מחקרים קודמים בתחום. לוח 1 מציג את ממוצע/שיעור המשתנים במדגם ואת הנתון המקביל באוכלוסייה, וממנו בולטים שיעורי המשתנים הדומים במדגם ובאוכלוסייה: אחוז החוסכים בהתאם לפי השיעורים המופיעים בצו ההרחבה עומד על 28% לעומת 33% באוכלוסייה הכללית. נציין כי הן במדגם שלנו והן בבדיקות

³ השכר הממוצע בשנת 2012 עמד על 8,971 ש"ח (הלמ"ס, ירחון תעסוקה ושכר, יולי 2014, טבלה 1.6); בעבודה זו אנחנו מניחים ששיעור השכר המבוטח לפנסיה עומד על 75%, ולכן, $8,971 \times 0.75 = 6,728$.

⁴ דו"ח הממונה על שוק ההון, 2012.

⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי 2012, עמ' 83.

⁶ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2013, עמ' 572.

⁷ מעסיק גדול מוגדר כמעסיק אשר כמות עובדיו המבוטחים בקרן הפנסיה היא בעשירון העליון של כמות המבוטחים בקרן.

⁸ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי 2012, עמ' 82.

⁹ טרקל וספיבק (2001).

משרד האוצר, מבוטח חובה מוגדר כמבוטח אשר מפריש בהתאם לשיעורי החיסכון בצו ההרחבה, כאשר לא ניתן לדעת האם ללא צו ההרחבה היה עובד זה מבוטח לפנסיה. לכן, בשל ההגדרה הטכנית של המשתנה יתכן ומספר המבוטחים שהצטרף לכיסוי הפנסיוני בשל הצו גבוה יותר – הן במדגם והן באוכלוסייה.

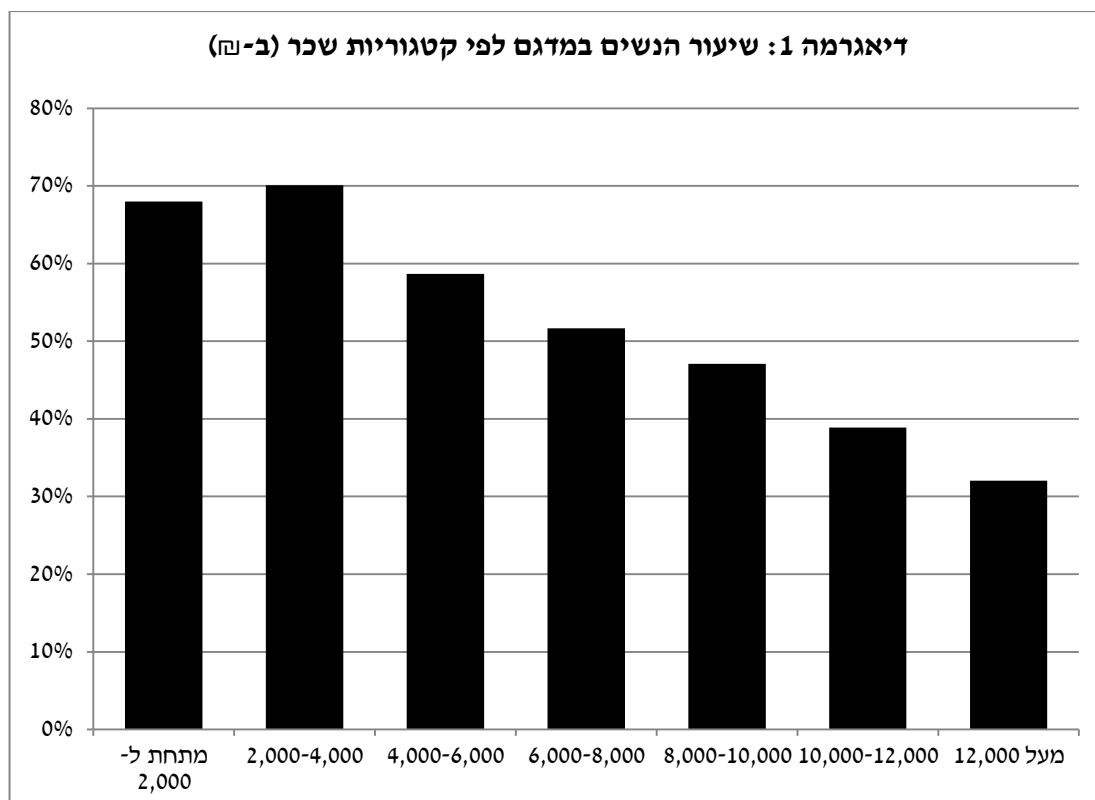
אחוז הערבים במדגם (7%) נמוך במעט מאחוז הערבים בקרנות הפנסיה (כ-8.5%)¹⁰. נציין כי שיעור המבוטחים הערבים נמוך בהרבה משיעור העובדים הערבים (כ-18%)¹¹, נתון המעיד על הדרתם של עובדים ערבים מתחום החיסכון הפנסיוני, שאינה נפתרת במלואה גם אחרי החלת צו ההרחבה. להערכתנו, הכיסוי הפנסיוני הנמוך באוכלוסייה הערבית אף ביחס לאוכלוסיות מוחלשות אחרות יכול לנבוע הן משוק העבודה במגזר, המאופיין בעבודה לא בעבודה לא רציפה ובמקצועות שאינם מכוסים בהרחבה (טרקל וספיבק; 2001; ברנדר: 2010). נוסף על כך, החברה הערבית מאופיינת במעין "ביטוח בין-דורי" בתוך המשפחה (בנים המכלכלים את הוריהם הקשישים, מגורים משותפים של מספר דורות במשפחה) ולכן קשישים ערבים זקוקים להכנסה מועטה יותר בפרישתם לעומת קשישים שאינם נהנים מאותו ביטוח בין-דורי.

גם נשים מיוצגות במדגם בשיעור דומה לשיעורן בין כלל המבוטחים לפנסיה, ואלה נמוכים במעט משיעורן בשוק העבודה (46.7% בשנת 2012)¹², דבר המעיד על כיסוי פנסיוני נמוך במעט לנשים לעומת גברים. בנוסף אנו מוצאים ששיעורן של נשים בקטגוריות השכר השונות יורד עם עליית השכר: כך למשל, רק 34% מבין המבוטחים ששכרם גבוה מ-10,000 ₪ הן נשים לעומת 69% מהמבוטחים ששכרם נמוך מ-4,000 ₪.

¹⁰ למ"ס, הסקר החברתי 2012. עמ' 82. הפרט מזוהה כערבי במידה והוא מתגורר ביישוב ערבי, בעוד מגורים ביישוב יהודי או מעורב מסווג את הפרט כיהודי. לכן סביר כי מספר הערבים במדגם גבוה במעט מהשיעור המוצג.

¹¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2013, עמ' 572.

¹² למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2013, לוח 2.3. עמ' 92.

גם הענפים בהם שיעור המבוטחים המכוסים לפנסיה עקביים עם מחקרים קודמים, והענפים בהם

אנו מוצאים כיסוי פנסיוני גבוה הינם כאלה המאופיינים בריבוי עבודה מאורגנת או בהון אנושי גובה.

אם כך, מאגר הנתונים בו נעשה שימוש במחקר זה הינו מדגם הולם של שוק העבודה והביטוח

הפנסיוני בישראל, ופערים בשכר ובכיסוי הפנסיוני בין קבוצות אוכלוסייה ניכרים היטב במדגם זה. בפרק

הבא נציג כיצד פועלת שיטת הפנסיה החדשה ונפתח מודל אקטוארי כדי לאמוד את הזכויות שהוא מעניק.

בפרק ו' נציג את העיבודים שעשינו על מדגם המבוטחים שלנו בעזרת מודל אקונומטרי פשוט ובעזרת

הסימולטור האקטוארי. כך נוכל לראות אילו פרטים עתידים ליהנות מהרחבת הכיסוי הביטוחי וכיצד ניתן

להפיק תועלת משימוש בסימולטור הפנסיה אותו פיתחנו.

ה. הזכויות בקרן הפנסיה החדשה והסימולטור האקטוארי

ה.1. הזכויות בקרן פנסיה מקיפה חדשה שפועלת לפי שיטת הפרשות מוגדרות (DC)

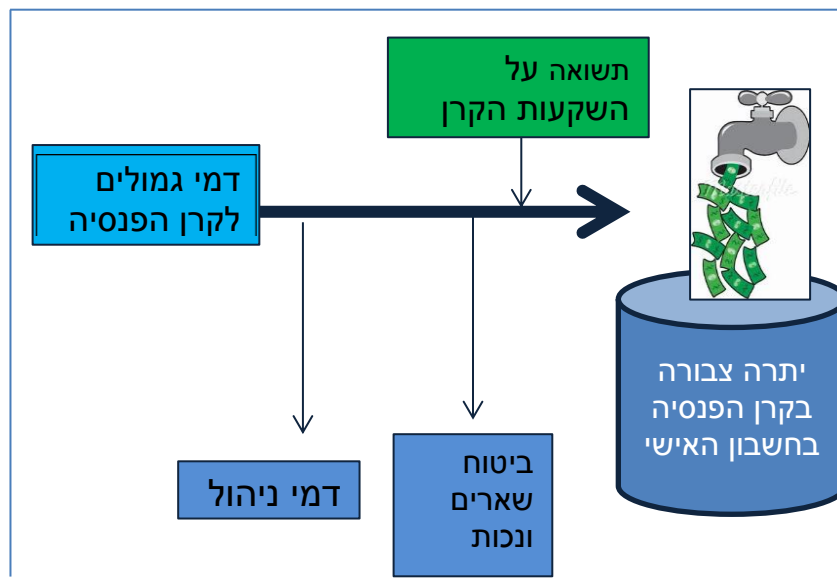
קרן פנסיה מקיפה מבטחת את העמית שלה בפני שלושה סיכונים סוציאליים: נכות, מוות וזקנה. במקרה

הנכות, תיתן הקרן בדרך כלל 75% מהשכר האחרון לפני אירוע הנכות. במקרה המוות של העמית, יקבלו

אשתו והילדים קצבה שגובהה תלוי בגיל שבו הצטרף העמית לקרן. קצבה זו גבוהה יותר ככל שהפרט

הצטרף בגיל צעיר יותר, והגובה המקסימלי שלה הוא 60% משכרו האחרון של המבוטח. במקרה הזקנה – במידה והפרט הגיע לגיל הפרישה (שהוא כיום 67 לגבר ו-62 לאשה) הוא מקבל את היתרה שנצברה לזכותו בקרן, בצורה של קצבה לכל החיים (life annuity).

דיאגרמה 2: תרשים זרימה של הכספים בפנסיה חדשה

בקרן פנסיה בשיטת DC הפרט מפריש דמי גמולים שהם אחוז נתון משכרו (בישראל אחוז זה עומד כיום על 17.5%), ממנו מורידים דמי ניהול ודמי ביטוח שארים ונכות, על היתרה יש תשואה על ההשקעות וההפרש מצטבר בחשבון האישי. החשבון הוא כאמור אישי, והוא מחושב לכל פרט מבוטח בנפרד.

ה.2. חישובים אקטואריים

האקטואריה היא ביסוד הזכויות בקרנות החדשות, לטוב ולרע. כל פרט אמור לקבל בדיוק את מה שהוא חסך ולשלם על הביטוח בדיוק כמה שזה עולה. העלות היחידה שמוסיפים לו היא דמי הניהול של קרן הפנסיה (שכפי שנראה יכולה להיות להם השפעה לא מבוטלת על התוצאה הסופית של הצבירה וקצבת הפנסיה). חישוב אקטוארי מביא בחשבון את השילוב של הסתברויות התשלום עם הערך הנוכחי שלהם. לערך כזה נקרא היוון אקטוארי, בניגוד להיוון פשוט שבו לוקחים את הסכומים כוודאיים. דוגמא לכך היא חישוב מקדם ההמרה, אשר בו מחלקים את סך הצבירה בעת הפרישה על מנת לקבל את גובה הקצבה

החודשית של המבוטח. ערכו של המקדם נקבע באמצעות זרם תשלומים מהוון של מספר חודשי החיים הצפויים לפורש בריבית של 3.74%. לגבר הפורש בגיל 67 תוחלת חיים של 18.3 שנים, ולכן ערכו של המקדם עומד על 162, סכום ההיוון של 220 חודשים בריבית של 3.74%. במידה והסכום שצבר המבוטח עומד על 1.8 מיליון ש"ח, הוא יקבל בכל חודש קצבה של כ-11,100 ש"ח¹³, המתקבלת על-ידי חילוק סך הצבירה במקדם ההמרה.

נציין כי החישוב האקטוארי של מקדם ההמרה הינו גם יחסית, ומושפע ממינו ומהמצב המשפחתי של המבוטח, אך לא ממשתני רקע אחרים – אשר גם להם השפעה על תוחלת החיים הצפויה. מקדם זה אינו מושפע, למשל, מגובה הכנסתו או ממקום מגוריו של המבוטח, על-אף כי למבוטחים עניים או מישוברים חלשים תוחלת חיים נמוכה יותר; ולכן, בשל העובדה שקצבת הפנסיה ניתנת עד המוות ולא עד מועד תוחלת החיים, מבוטחים עניים נוטים לסבסד מבוטחים עשירים, החיים זמן רב יותר.

קצבת הנכות שהיא 75% מהוונת באופן דומה. לוקחים את הסכומים שיינתנו לפי תוחלת החיים של הנכות – כמה זמן ישלמו את הקצבה הזו. אז מתקבל סכום חד פעמי, שהוא העלות לקרן של קצבת הנכות. נניח שהוא מיליון שקל. אם הסיכוי להיות נכה הוא 0.1% בשנה, אז העלות של ביטוח הנכות תהיה 1000 שקל לשנה כלומר – 83 ש"ח לחודש. כך עושים גם לקצבאות האלמנה והיתומים. אם כך קצבת האלמנה מחליפה את ביטוח החיים. ביטוח השארים הזה הוא זול בהרבה ביחס לביטוח בחברת ביטוח אשר מוסיפה עמלות שונות על העלות הבסיסית האקטוארית.

אם כך, היתרון הגדול של הביטוחים הללו היא ההוגנות האקטוארית שלהם. דהיינו, קרן הפנסיה פועלת כאן כמבטח שאינו לוקח שום עלות נוספת מעבר לדמי הניהול שלו. אגב, אם הסתבר שבפועל היו פחות אירועי נכות ושארים מאשר היו צפויים לפי החישובים האקטואריים, הקרן מחזירה למבוטחים את הריווח הזה במה שמכונה "תשואה אקטוארית". כלומר, זהו ביטוח הדדי בין עמיתי הקרן לכל דבר.

החיסרון של הגישה האקטוארית היא שאמנם יש הגינות אקטוארית לכל פרט בנפרד, אבל אי אפשר לעשות חלוקה מחדש של ההכנסה – למשל, לתת למובטלים או לנשים בחופשת לידה ארוכה או

¹³ מקדם ההמרה לגבר מסומן בספרות האקטוארית ב- ax , כאשר a מסמן annuity ו- x את גילו של הגבר. במקרה שלנו $x=67$. נציין שמחשוב זה נובע, כי ככל שהריבית גבוהה יותר המקדם נמוך יותר והקצבה גבוהה יותר.

לאנשים בשכבות הכנסה נמוכות. אם רוצים שלנשים יהיה כיסוי עבור חופשת הלידה, מישו צריך להפקיד עבורן את ההפקדות החודשיות, וכך גם למובטלים.

בהמשך לכך, הגישה האקטוארית אינה מאפשרת לחלק סיכונים, מעבר לסיכונים של הביטוח ההדדי שהוזכרו לעיל. אם עלתה תוחלת החיים, תרד מיד הקצבה; במידה והתשואה על ההשקעות קטנה, תקטן גם הקצבה החודשית. גישה זו שהיא ביסוד השיטה של ההפרשות המוגדרות (DC) היא נגד סבסוד צולב וכך נגד ביטוח סוציאלי שבו עוזרות שכבות מסוימות האחת לשנייה.

ה.3. סימולטור פשוט

בחלק זה אנו מציגים קירוב פשוט לחישוב האקטוארי המדויק יותר שמוצג במאמר זה, זאת כדי להסביר את העיקרון של הצבירה בקרן פנסיה מקיפה, וכיצד נקבעת קצבת הפנסיה – האנונה. החישוב האקטוארי המדויק יותר מציג את הערכים המדויקים של עלות קצבאות הנכות והשארים, ממש לפי תקנון הקרן ולוחות המשמשים את מחלקת האקטואריה שלה. הוא נעשה בסיוע והדרכה של מחלקה זו. כמו כן, הצבירה כאן מחושבת על בסיס שנתי שהוא קירוב לחישוב החודשי המדויק יותר שבו השתמשנו בסימולטור. בכל המקרים החישוב הוא ריאלי, ומשתמשים בהנחות האוצר לגבי שערי ריבית. כמובן, שיעור ריבית כזה בטווח הארוך הוא משהו שקשה כיום לדמיין, ולכן אנחנו בודקים סטיות ממנו.

חלק א' מציג את התפתחות הצבירה מגיל 30 שבו מצטרפים לקרן עם אפס יתרה, ועד גיל הפרישה שבו פורשים עם 1.34 מיליון ש"ח. בחלק ב' מוצג מקדם הקצבה החודשית (אשר לצורך דוגמה זו נקבע על 200) ובו מחלקים כדי לקבל את הקצבה החודשית בגובה 6,697 ש"ח. השכר החודשי מתחיל ב-7,500 ש"ח – 90,000 לשנה, וממנו מפרישים שיעור של 17.5% לקרן הפנסיה (סה"כ 15,750 ש"ח בשנה הראשונה). מסכום זה יורדים 551 ש"ח דמי ניהול ו-540 ש"ח על כל הביטוחים – נכות ושארים. בשנה הראשונה עדיין אין תשואה על היתרה, ולכן היתרה בסוף השנה הראשונה היא דמי הגמולים בניכוי דמי הניהול והביטוחים. שיעור דמי הביטוח עולה עם הגיל ומגיע עד מעל 4 אחוזים בשנים לפני הפרישה, זאת בגלל היותו אקטוארי, ובגלל העיקרון של איסור סבסוד צולב – המבוגרים משלמים את העלות של הביטוח שלהם.

לוח 2: סימולטור שלדי

חלק א – צבירה, תרחיש הבסיס

גיל	שכר מבטח	שנתי	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים
חודשי	שנתי	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים	דמי גמולים
30	7,500	90,000	17.50%	15,750	-	551	-	540	0.6%	-	14,659
31	7,583	90,990	17.50%	15,923	14,659	557	44	580	0.6%	29,401	
40	8,367	100,405	17.50%	17,571	180,884	615	543	1,123	1.1%	203,844	
50	9,334	112,012	17.50%	19,602	459,292	686	1,378	2,451	2.2%	493,853	
51	9,437	113,244	17.50%	19,818	493,853	694	1,482	2,651	2.3%	529,784	
60	10,413	124,962	17.50%	21,868	871,476	765	2,614	4,942	4.0%	921,973	
61	10,528	126,336	17.50%	22,109	921,973	774	2,766	5,207	4.1%	974,427	
65	10,999	131,988	17.50%	23,098	1,144,225	808	3,433	6,031	4.6%	1,205,565	
66	11,120	133,439	17.50%	23,352	1,205,565	817	3,617	6,673	4.3%	1,269,926	
67	11,242	134,907	17.50%	23,609	1,269,926	826	3,810	7,422	2.5%	1,339,322	
סה"כ	4,217,384	738,042		25,831	55,603	2.3%	102,516	785,230			

חלק ב – פרמטרים ותרחישים שונים

פרמטרים ותוצאות חישוב	תרחיש בסיס	הורדת תשואה בחצי אחוז	הורדת תשואה באחוז	הורדת דמי ניהול ל-0	דמי ניהול למקסימום החוקי	הגדלת שיעור כיוון הפנסיוני ל-85%
שיעור עליית שכר שנתית	1.10%	1.10%	1.10%	1.10%	1.10%	1.10%
תשואה שנתית	4.24%	3.74%	3.24%	4.24%	4.24%	4.24%
שיעור דמי ניהול מדמי גמולים	3.5%	3.5%	3.5%	0.0%	6.0%	3.5%
שיעור דמי ניהול מיתרה צבורה	0.3%	0.3%	0.3%	0.0%	0.5%	0.3%
מקדם קצבה חודשית	200	200	200	200	200	200
סה"כ צבירה מעבודה מלאה	1,339,322	1,202,847	1,082,500	1,488,435	1,245,015	1,339,322
קצבה מעבודה מלאה	6,697	6,014	5,412	7,442	6,225	6,697
שכר אחרון	11,242	11,242	11,242	11,242	11,242	11,242
יחס תחלופה מהשכר המבוטח	59.6%	53.5%	48.1%	66.2%	55.4%	59.6%
שחיקה						
חודשי עבודה בשנה	10	10	10	10	10	10
שיעור כיוון הפנסיוני	75.0%	75.0%	75.0%	75.0%	75.0%	85.0%
קצבה פנסיונית עם שחיקה	4,185	3,759	3,383	4,651	3,891	4,743
יחס תחלופה עם שחיקה	37.2%	33.4%	30.1%	41.4%	34.6%	42.2%
שיעור שינוי הקצבה יחסית לבסיס		-10.2%	-19.2%	11.1%	-7.0%	13.3%

הביטוח עצמו הוא הדדי והוגן, כלומר, אם נשארות בו יתרות הן מחולקות בין חברי הקרן כתשואה אקטוארית. כדאי לשים לב שדמי הניהול של הקרן כוללים לא רק את ניהול הצבירה וההשקעות, אלא גם את תפעול מערך ביטוח השארים והנכות.

דמי הניהול מורכבים משני חלקים: דמי ניהול על ההפרשות לקרן הפנסיה בשיעור 3.5% בתרחיש הבסיס, ודמי ניהול על היתרה הצבורה בשיעור שנתי של 0.3% ממנה. החלק השני גדל מאד עם צבירת

היתרה. לקראת הפרישה, כאשר היתרה הצבורה היא מעל מיליון ורבע שקלים, קרובים דמי הניהול לארבעת אלפים שקלים בשנה. אבל התשואה באותה תקופה גם היא גבוהה.

4. השפעות הפרמטרים על קצבת הפנסיה

השפעת הריבית דריבית בצבירה לפנסיה היא משמעותית ביותר. סך התשואה עומדת על 785 אלף ש"ח, והיא גבוהה יותר מסך ההפקדות (אף לפני הוצאות בגין דמי ניהול או ביטוח) העומדות על 738 אלף ש"ח. כלומר, רוב הצבירה לפנסיה היא תוצאה של תשואה ולא של הפקדות. מכאן הרגישות הרבה לשער הריבית.

בחלק ב' של הלווח רואים כי כאשר מורידים את התשואה רק במחצית האחוז, הקצבה יורדת בעשרה אחוזים. והורדה באחוז מורידה את הקצבה בכמעט עשרים אחוזים – 19.2%¹⁴. בדמי ניהול של 0%, הייתה הצבירה שלנו גבוהה יותר ב-11.1%, ועמה גם קצבת הפנסיה. לעומת זאת, מי שמשלם דמי ניהול גבוהים במקסימום מפסיד 7% מהפנסיה שלו יחסית לממוצע הקיים היום.

למעשה, דמי הניהול על הצבירה כמוהם כהורדת ריבית. לכן, דמי ניהול מקסימליים של חצי אחוז מורידים את הפנסיה בעשרה אחוזים יחסית למצב שבו אין דמי ניהול כלל. דמי ניהול מקסימליים של 6% על דמי הגמולים מורידים את הפנסיה בשיעור גבוה יותר – ראשית, כיוון שהביטוחים מחושבים לפי השכר ולא לפי דמי הגמולים, ושנית, בשל השפעת הריבית דריבית. לכן, לדמי ניהול מקסימליים (הן על הצבירה והן על החיסכון) השפעה משולבת של כ-20.3%¹⁵ על סך הצבירה ועל גובה הקצבה. לעומת זאת, קרן פנסיה שמצליחה להשיג באופן עקבי תשואה גבוהה יותר מאחרת באחוז אחד, כאילו לא לקחה דמי ניהול – תוספת הקצבה ממנה היא 19.2%.

גם למועד שינוי הריבית השפעה גבוהה על הצבירה. לפי החישובים שערכנו, ירידת ריבית עד גובה של 1.5% למשך עשור (לעומת 4.26% שהיא הריבית הממוצעת לפי חישובי משרד האוצר) עם תחילת תקופת החיסכון, גוררת ירידה של כ-4% בלבד בגובה הקצבה – וזאת בשל הסכום הקטן שהספיק המבוטח לצבור בעשור הראשון של החיסכון שלו. לעומת זאת, ירידה זהה בעשור האחרון של תקופת החיסכון עתידה להפחית כ-21% מגובה הקצבה. לכן, התשואה הנמוכה בשוררת כיום בשוק ההון פוגעת

¹⁴ כאן המדובר בערך עתידי של ההפרשות לפנסיה. ההשפעה של הריבית על הערך הנוכחי של זרם כספי ניתנת לאומדן ע"י המח"מ של הזרם הזה – למשל, של אגרת חוב.
¹⁵ 20.3% ולא 18%, בגלל ההשפעה המצטברת של הירידות והעליות.

בעיקר בקצבאות הפנסיה העתידיות של החוסכים אשר החלו להפריש לקרנות הפנסיה החדשות עם השקתן, לפני כ-20 שנה, ולעומתם, החוסכים הצעירים עתידים להיפגע פחות מהתשואות הנמוכות – במידה, כמובן, שהתשואות יעלו בעתיד.

ה.5. אגרות החוב המיועדות

במצב שבו 30 אחוזים מהתיק מושקע באג"ח מיועדות שהתשואה הצמודה עליהן היא 4.86%, לעומת התשואה על אג"ח גליל הצמודות שהיא 1.6% לתקופה של 10 שנים, הרי יש כאן תוספת תשואה של כ-1% שמהווה סבסוד לתשואה. לתקופות ארוכות יותר הסבסוד הוא 0.7%. לפי התרחישים שראינו, תוספת של 1% מוסיפה כ-20% לצבירה ותוספת של 0.7% מוסיפה כ-14%. כלומר, בהנחות אלו, הממשלה מוסיפה יותר מ-15% לצבירה וכך לפנסיה. זהו כמובן סבסוד משמעותי מאד.

לוח 3: מרכיב הסבסוד המגולם באג"ח המיועדות לקרנות הפנסיה

לתקופה	אג"ח צמוד גליל	הסבסוד המגולם	סבסוד 30% מהתיק
שנים	תשואה לפדיון		
1	-0.05%	4.8%	1.5%
5	0.32%	4.8%	1.3%
10	1.57%	4.8%	1.0%
15	2.10%	4.8%	0.8%
20	2.36%	4.8%	0.7%
25	2.36%	4.8%	0.7%
30	2.36%	4.8%	0.7%

ה.6. יחס ההחלפה והשחיקה בחיסכון בפועל

לפי החישובים המוצגים לעיל, יחס ההחלפה עומד על כ-60% מהשכר האחרון. אולם, ישנם שני גורמים לשחיקת יחס ההחלפה אשר לא נכללים בחישובי הסימולטור המצומצם בפרק זה. הראשון הינו שיעור

השכר המבוטח מסך השכר, שכן תשלום בעבור שעות נוספות, הוצאות רכב וכדומה אינם מבוטחים בפנסיה. מחקרים מצביעים על כל ששיעור השכר המבוטח לפנסיה עומד בישראל על כ-70-80% מהשכר (ספיבק: 2012).

שנית, שיעור ניכר מהעובדים עובד פחות מ-12 חודשים בשנה, ובמוצע כ-10.1 חודשים בשנה¹⁶ כך, לאחר התאמות אלו, נמצא כי יחס ההחלפה הממוצע עומד על כ-38%. כאשר חושבים על מדיניות פנסיונית, הרי הגדלת הכיסוי ל-85 אחוזים מעלה באופן פשוט את שיעור ההחלפה ב-13.3 אחוזים – זו העלייה מ-75%. זהו נתון שצריך מעקב כחלק מהמדיניות הפנסיונית של הממשלה, ואולי גם של ההסתדרות.

ניתוח זה מראה גם את הבעיה היסודית של הפנסיה, אותה חקרנו בעזרת הנתונים המובאים במחקר זה: אי השוויון המבני בכיסוי הפנסיוני. מי שהוא בחלקים הגבוהים של המדרג הסוציו-אקונומי - משכיל, מרוויח יותר מהמוצע נתון פחות לשחיקה, בעיקר כי הוא עובד 12 חודשים בשנה וכי הוא עובר פחות בין עבודות.¹⁷ לכן, למערכת הביטוח הלאומי יש תפקיד חשוב בטיפול במבוטחים עניים, אשר אינם יכולים לכלכל עצמם לאחר הפרישה בעזרת החיסכון הפנסיוני שצברו.

¹⁶ המוסד לביטוח לאומי: שכר והכנסות מעבודה לפי יישוב ומשתנים כלכליים שונים 2012.

¹⁷ ראו גם את טולדנו וגוטליב (2014).

ה.7. השוואה לתנאי הפנסיה הישנה

לוח 4: ירידה בזכויות במעבר מפנסיה ישנה לחדשה

1,205,565	צבירה עד גיל 65
220	מקדם קצבה חודשית
5,480	פנסיה חודשית
10,999	שכר אחרון
49.8%	שיעור החלפה בפנסיה חדשה
69.2%	שיעור החלפה בפנסיה ישנה
39.0%	שחיקה ביחס החלפה

החישוב מראה כי שיעור ההחלפה בפנסיה החדשה הוא כעת 49.8 אחוזים – 10 נקודות אחוז נמוך יותר בהשוואה לשיעור ההחלפה בגיל פרישה 67. בגיל פרישה זה כפי שראינו שיעור התחלופה הוא כ- 60 אחוזים. יש אם כך פער של כ- 20 נקודות אחוז בין 70 אחוזי הפרישה בפנסיה הישנה לפני הרפורמה (וגם כיום, למי שמבוטח בה במסגרת 'עמיתים'¹⁸) ובין 50 האחוזים בפנסיה החדשה בגיל 65. מי שמקבל לפי הפנסיה הישנה מקבל אם כך כ-40 אחוזים יותר מאשר בפנסיה החדשה¹⁹.

ה.8. מסקנות מהניתוח הפרמטרי

- יש גבול כמה חיסכון בדמי הניהול יכול לשפר את הפנסיה. תשואה מתאימה הרבה יותר משמעותית.
- מצד שני, אי שוויון בדמי הניהול יכול להביא לאי שוויון גבוה ביחס התחלופה – מעל 10 אחוזים. לפי הממונה על שוק ההון מדובר ב-750 אלף מבוטחים²⁰ המשלמים את דמי הניהול המקסימליים.
- העלאת גיל הפרישה לנשים היא חיונית אם רוצים שתגענה לשיעורי פנסיה סבירים. כל שנת צבירה נותנת עוד 5 נקודות אחוז בפנסיה, שמהוות העלאה של 10 נקודות אחוז בפנסיה מגיל 62 ל-64²¹.

¹⁸ יש בתקנון האחיד כמה פרטים שלא הובאו כאן בחשבון כדי לפשט את ההצגה.
¹⁹ לתוצאה דומה ראו: רמי יוסף ואביה ספיבק (2006). כדאי להעיר כי זוהי כמובן הגישה האקטוארית. מבחינה מעשית, אם אין לפרט נזק מכך שהוא ממשיך לעבוד, הפער הוא קטן יותר. אם כך, העלאת גיל הפרישה הפחיתה במחצית את הנזק של הצורך האקטוארי לאזן את קרנות הפנסיה ולהקטין את הסבסוד הממשלתי לקרנות.
²⁰ ראו: כלכליסט 14.3.2016 עמ' 5.

בגלל שנשים נמצאות בעבודה פחות שנים מאשר גברים – בגלל חופשות לידה, למשל, הרי ממילא שנות הצבירה שלהן בעייתיות יותר. אם כי, לכאורה, הן יכולות לבחור מתי לפרוש.

4. ביחס התחלופה יש בעיה גם בממוצע וגם בשונות.

5. יש צורך בבדיקה של מה שקורה בפועל בשטח. כי הרי גורמי השחיקה שזיהינו כאן פועלים גם על הפנסיה הישנה. ולכן תוצאות של סימולטור הן תלויות בהנחות באופן קריטי. בעולם יש אפשרות לבדיקות כאלו הודות לנתוני האורך הקיימים. בישראל יש צורך בנתונים כאלו, ויש לקוות שתימשך מגמת האיסוף שלהם. יש אפשרות גם לעשות פרופילים סינתטיים, שזה יכול לתת מגמות.

1. ממצאים מהמדגם על הסיכונים של הפנסיה החדשה

כמו במדינות רבות בעולם, מערכת הפנסיה בישראל חשופה לסיכונים דמוגרפיים וכלכליים מוחשיים, ובראשם התארכות עקבית של תוחלת החיים הממוצעת באוכלוסייה, ירידה בביטחון התעסוקתי וחשיפה גבוהה לסיכונים שוק ההון. תהליכים אלה הביאו לשחיקה בקצבאות הפנסיה של קשישים בישראל, והביאו להגדלת שיעורי העוני ואי-השוויון באוכלוסייה זו: בין השנים 2001-2011 עלה הסיכון לעוני בקרב בני 65 ומעלה בישראל מ-28% ל-31%, השיעור הגבוה ביותר ב-OECD, וזאת כאשר ברוב מדינות הארגון נרשמה דווקא ירידה בשיעור הקשישים בסיכון²². נוסף על כך, בין שנת 2005 ל-2008 גדל מדד ג'יני באוכלוסיית הקשישים בישראל בשיעור כפול מהממוצע ב-OECD, עד שעם החלת צו ההרחבה לפנסיה בשנת 2008 היה אי-השוויון בקרב קשישים בישראל ה-3 בגובהו ב-OECD וגבוה בהרבה מאי-השוויון באוכלוסיית גיל העבודה²³. בפרק זה ננסה לאפיין ולכמת את השפעתם של סיכונים אלה על קצבאות הפנסיה העתידיות, וזאת באמצעות שימוש בסימולטור פנסיה מתקדם שפיתחנו לצורך עבודה זו.

הגורם המשפיע והעקבי ביותר לקיטון המתמשך בקצבאות הפנסיה הינו עלייה בתוחלת החיים, כיוון שעם העלייה בתוחלת החיים, החיסכון הפנסיוני שנצבר בשנות העבודה מתחלק על פני שנות פרישה רבות יותר. תוחלת החיים המותנית בגיל הפרישה עולה בשנה בכל 5-7 שנים²⁴, וכפי שהראינו לעיל,

²¹ למי שאוהב לחשוב במונחים מקורבים החשבון הוא בערך כך: בנקודת המוצא הפנסיה של הנשים הן בסביבות 50 אחוזים מהשכר. כל שנה נוספת לצבירה מעניקה עוד 5 אחוזים בצבירה ועוד 5 אחוזים ירידה במקדם הקצבה – בסה"כ 10 אחוזים שהם כ-5 נקודות אחוז בפנסיה.

²² פני החברה בישראל, דוח מספר 6. 2013. עמ' 90.

²³ [OECD Income Distribution and Poverty](http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=IDD); <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=IDD>

²⁴ World Population Prospects, 2015 Revision: File MORT/13-1: Life expectancy at age 60 24

ובקרן DC המתקיימת באיזון אקטוארי, התארכות תוחלת החיים מקטינה את סכום הקצבה החודשית בכ- 4%-2.4 עבור כל שנת גידול בתוחלת החיים²⁵, ולכן, בכל עשור בו לא יועלה גיל הפרישה ישחקו קצבאות הפנסיה הממוצעות בכ-6%. גם ברובד הראשון עם עליית תוחלת החיים עולה שיעור הגמלאים הזכאים לקצבת ביטוח לאומי ויורד שיעור העובדים המסבסדים קצבאות אלה (נזכיר כי הרובד הפנסיוני הראשון מהווה ביטוח בין דורי), ולכן שמירה על איזון תקציבי מחייבת הקטנה של קצבאות הביטוח הלאומי או דחיית גיל הפרישה הפורמלי.

סיכון נוסף העומד בפני מערכת הפנסיה במדינות רבות בעולם, ובהן ישראל, הוא אי-הודאות הגבוהה בשוק ההון והריבית הנמוכה השוררת במדינות המערב מאז המשבר הכלכלי ב-2008. עם הפחתת שיעור אגרות החוב המיועדות ל-30% מסך הנכסים גדל הסיכון לשינויים חדים בקצב צבירת הנכסים הנובע מהתנודתיות בשוק ההון. בנוסף, עקב הורדת הריבית, ירדו במידה ניכרת התשואות על אגרות החוב הממשלתיות והקונצרניות בהן משקיעות קרנות הפנסיה, ונוצר סיכון ממשי לקצב צבירת הנכסים בקרנות.

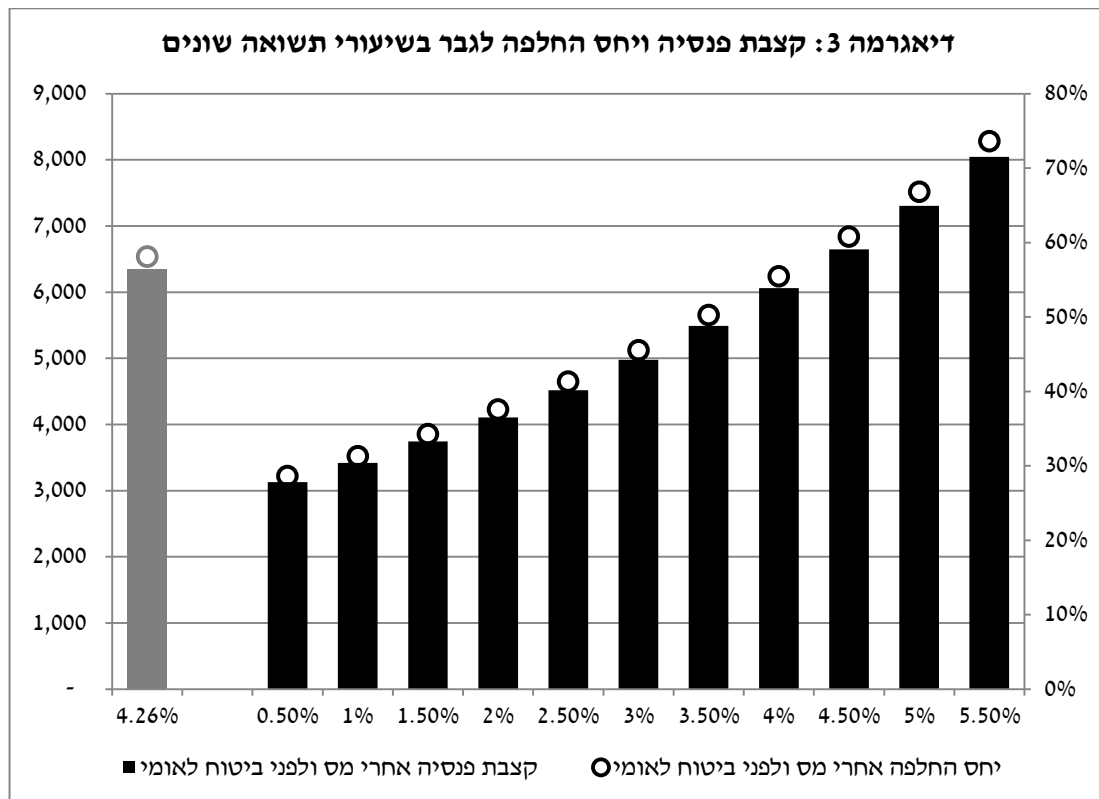
אמנם, בשנים אלה השיגו מרבית הקרנות בישראל תשואות נאות, אך אלה נובעות הן מהתשואות הגבוהות שרשמו מדדי המניות והן מרווחי ההון שהשיג מלאי אגרות החוב שבידי המשקיעים עם הורדת הריבית. אגרות החוב הנושאות ריבית נמוכה חשופות לסיכון הפסדי הון גדולים אותם נושאים המשקיעים.

בשל תקופת הצבירה הארוכה של הכספים, השפעת הריבית על קצבת הפנסיה הצפויה לחוסך הינה גבוהה. מדיאגרמה 3 עולה, כי ירידה של 0.5% בתשואה לאורך כל שנות הצבירה גוררת ירידה של כ- 10% בקצבת הפנסיה הצפויה²⁶, כאשר ריבית הבסיס בחישובי משרד האוצר עומדת על 4.26%²⁷, ומבוססת על קרן אשר 30% מכספי הצבירה שלה מושקעים באג"ח מיועדות ו-70% נושאים תשואה ממוצעת של 4%. לכן, על מנת שקרן תישא תשואה של 3%, התשואה על ההשקעות החופשיות בתיק צריכה לשאת תשואה ממוצעת של 2.2%. עם זאת, בניגוד להפרשים בתשואה על-פני התקופה כולה,

²⁵ יוטב וסולברג: (2014). תוצאה זו עולה גם מהחישובים שערכנו במחקר זה. הוספת שנת פרישה מהוונת בריבית 3.74%, מ-20 ל-21 שנות פרישה (אצל גברים) מקטינה את הקצבה ב-3.3%; הוספת שנת פרישה מהוונת, מ-25 ל-26 שנות פרישה (אצל נשים) מקטינה את הקצבה ב-2.4%;

²⁶ גבר נשוי אשר מתחיל לעבוד בגיל 30 בשכר של כ-6,400 ש"ח, אשר 75% ממנו מבוטח לפנסיה. ²⁷ לפני הפחתת דמי ניהול.

לשינוי זמני בתשואת הקרן השפעה נמוכה בהרבה על קצבת הפנסיה הצפויה, ואורך תקופת החיסכון מאפשר לחסוך לספוג זעזועים בתשואה מבלי להביא להפסדי הון גבוהים.

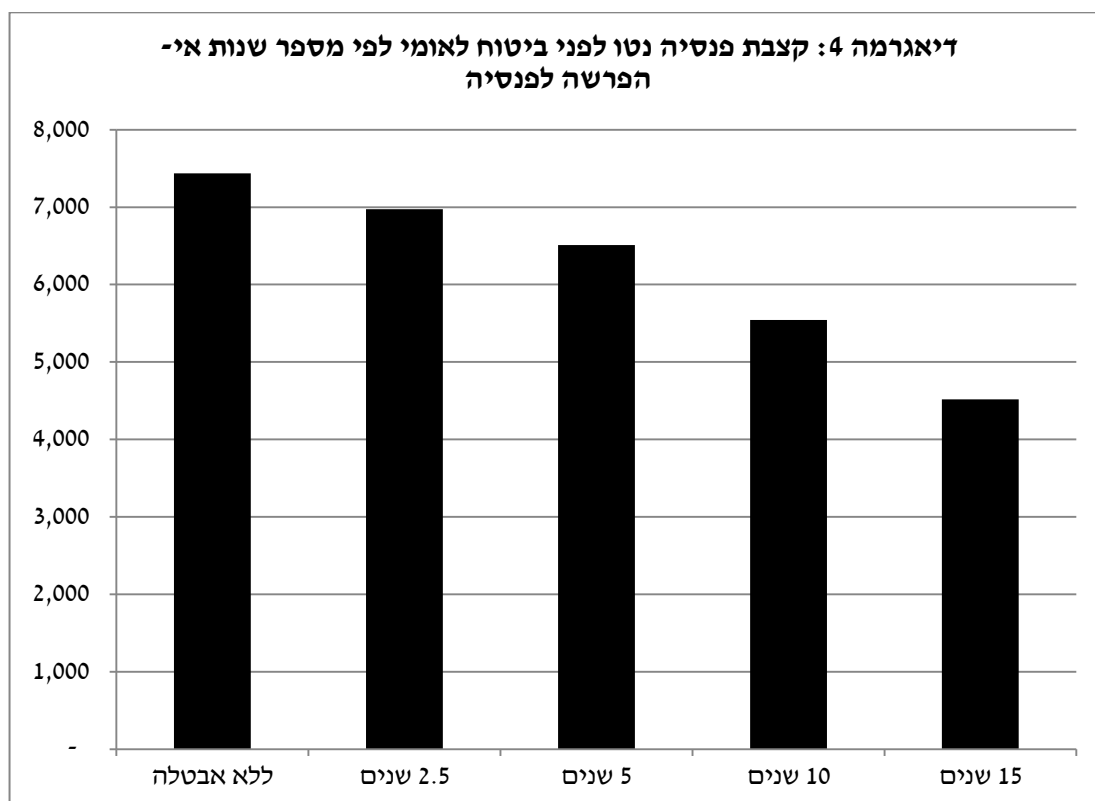

נוסף על כך, קצבאות הפנסיה חשופות לסיכון הנובע מירידה בביטחון התעסוקתי ומעלייה בשיעור העבודה במשרות חלקיות המאפיינים את שוק העבודה בשנים האחרונות. מקובל להניח כי עובדים נוטים להחליף עבודות בשיעור גבוה מבעבר, מה שחושף אותם לאבטלה חיכוכית ולתקופות של העדר הפרשה לפנסיה. בנוסף, שיעור המשרות החלקיות במשק גדל, ועובדים במשרות אלה מפרישים לפנסיה סכום נמוך יחסית (הנגזר משכרם הנמוך). בחישוב שערכנו, המוצג בדיאגרמה 4, כל 5 שנים בהן העובד אינו מפריש לפנסיה מקטינות את קצבת הפנסיה החודשית בכ-13%²⁸.

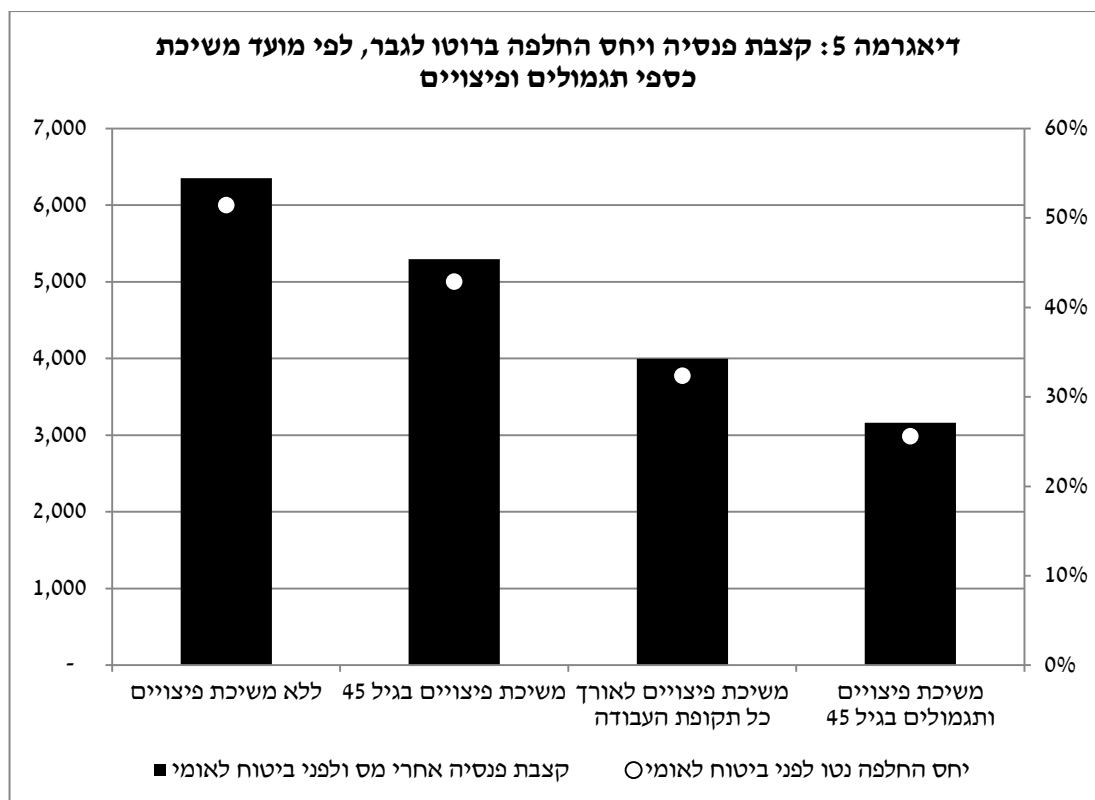
נזכיר כי צו ההרחבה נועד להבטיח כי כל עובד יפריש כספים לחיסכון פנסיוני ועל ידי כך יגדיל את הכנסתו בפרישה, אולם יעילות צו ההרחבה נמוכה יחסית בקרב עובדים אשר אינם מתמידים בעבודתם או אשר עובדים במשרות חלקיות. נוסף על כך, עובדים חלשים נוטים להחליף עבודות ולעבוד

²⁸ גבר נשוי אשר מתחיל לעבוד בגיל 30 בשכר של כ-6,400 ש"ח, אשר 75% ממנו מבוטח לפנסיה. בהנחה של התפלגות אחידה של תקופת הפרשה על פני תקופת העבודה.

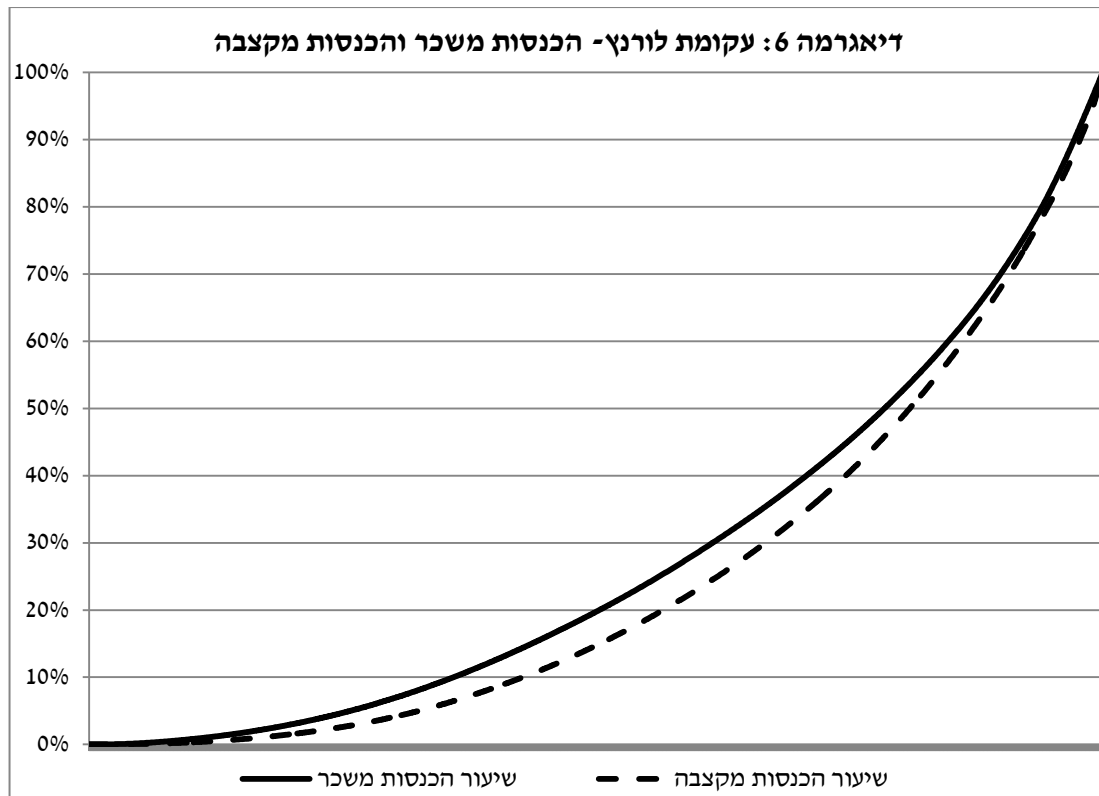
במשרות חלקיות בשיעור גבוה מאשר עובדים חזקים, ולכן, למשתנה זה השפעה רגרסיבית על התפלגות הקצבאות.

תהליך נוסף המעמיד בסיכון את גובה קצבאות הפנסיה הינו משיכה של כספי התגמולים והפיצויים בקרב מבוטחים, ובפרט בקרב מבוטחי החובה. כפי שנראה בדיאגרמה 5 עובדים המושכים את פיצויי הפיטורים שלהם מקטינים את קצבת הפנסיה החודשית שלהם בשיעור ניכר, עד כדי גריעת שליש מהקצבה. זאת ועוד, על-פי נתונים שהועברו אלינו מקרן הפנסיה, עובדים בשכר נמוך מושכים את כספי התגמולים שלהם בשיעור של כמעט פי 5 ממבוטחים עשירים, תוך תשלום מס מרבי של 35% והקטנה משמעותית של קצבת הפנסיה שלהם.

כאמור, התוצאות של תהליכים אלה הן שחיקה בקצבת הפנסיה הממוצעת והן התרחבות אי-השוויון בקצבאות הפנסיה בין חוסכים. עובדה זו נובעת מאי-השוויון הגבוה בכלל האוכלוסייה וממאפיינים שצוינו לעיל ומרחיבים אותו עוד יותר. כפי שנראה להלן, אי-השוויון הצפוי בקצבאות הפנסיה של אוכלוסיית העובדים העכשווית עתיד להיות גבוה מאי-השוויון הנוכחי. בדיאגרמה 6 אנו מציגים את עקומת לורנץ להכנסות משכר (לחודש בשנה) לעומת הכנסות מקצבה (לחודש בשנה) ומראים שאי-השוויון מקצבאות גדול מאי-השוויון משכר. מדד אלטרנטיבי לאי-שוויון, מדד 10/90, מצביע על תוצאות דומות. היחס בין הגבול העליון של עשירון השכר התשיעי לגבול העליון של עשירון השכר הראשון עומד על 14, לעומת יחס מקביל של 33 בין העשירונים המקבילים מקצבה.

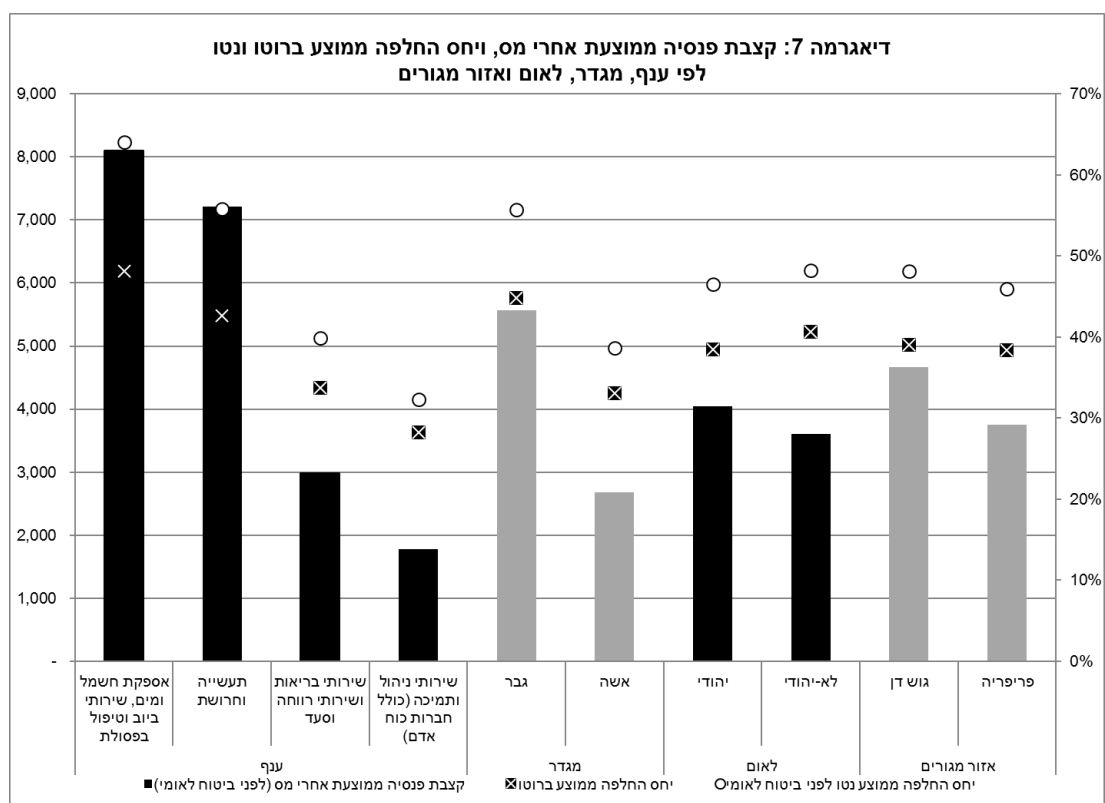

נציין גם בניתוח פרמטרים אישיותיים כגון מגדר או דת אנו מזהים התרחבות של אי-השוויון בהכנסות בין תקופת העבודה לתקופת הפרישה. שכרם של גברים גבוה ב-56% מזה של נשים אך קצבת הפנסיה שלהם גבוהה ב-113%, פער הנובע בעיקר מהבדלים בשנות החיסכון המאפשרות צבירה גבוהה יותר לגברים, ובשנות הפרישה הגוררת מקדם המרה נמוך יותר לגברים. כמו כן נשים, המהוות 53.5% מהמדגם, מחזיקות בכ-42% מסך השכר לעומת כ-35% מסך הקצבאות.

בהמשך לממצאים אלה, אנו מזהים פערים גדולים בגובה הקצבה וביחס ההחלפה בין קבוצות אוכלוסייה שונות, הנגזרים הן מגובה שכרן והיקף עבודתן בתקופת העבודה (ולכן פערים אלה נגזרים מאי-השוויון בתקופת העבודה) והן מפערים בכיסוי הפנסיוני, בגיל הפרישה ובתשואה לאחר ניכוי דמי ניהול (פערים הנגרמים ממאפייני מערכת הפנסיה). כפי שעולה מדיאגרמה 7 קצבאות הפנסיה של עובדים בענפים המאופיינים בשכר גבוה או באיגודי עובדים חזקים גבוהות באופן ניכר מקצבאות של עובדים בענפים חלשים יותר. קצבת הפנסיה הממוצעת הגבוהה ביותר היא של עובדי ענף החשמל והמים, ועומדת על כ-8,375 ש"ח. גם יחס ההחלפה בענף זה הינו גבוה ומעיד על שיעור גבוה של מבוטחים בפנסיית רשות או דמי ניהול נמוכים לעומת ענפים אחרים. מהתרשים עולה עוד, כי בין הענפים השונים ישנם פערים

ביחס ההחלפה הממוצע ופערים נרחבים יותר בקצבה הממוצעת, דבר המעיד על הן על פערי שכר בשוק העבודה (שיעור הפער בקצבה הנובע מהפערים ביחס ההחלפה) והן ממאפייני מערכת הפנסיה. ואכן, בנוסף לפערי שכר בין הענפים, אנו מוצאים כי בענף החשמל והמים הכיסוי הפנסיוני מלא גם לפני צו ההרחבה ודמי הניהול המשולמים בו נמוכים.

בהמשך לממצאים אלו, אנו מוצאים פער של 25% בין הקצבה הממוצעת של תושבי גוש דן לקצבה הממוצעת בפריפריה ופער של 14% גם בין קצבאות הפנסיה של יהודים לאלה של ערבים. יש לציין כי שיעור הערבים במדגם – ובמערכת הפנסיה בכלל – נמוך משיעורם בשוק העבודה, וזאת עקב כיסוי ביטוחי נמוך יחסית (על-אף פנסיית החובה). לפיכך, יש להניח כי הפער בין קצבת הפנסיה הממוצעת באוכלוסייה הערבית לקצבה הממוצעת באוכלוסייה היהודית גדול מ-12%, שכן פער זה מייצג את ההפרש בין קצבאות הפנסיה של המבוטחים בשתי קבוצות האוכלוסייה.

פערי קצבאות אלה נגזרים הן מפערי-שכר בשוק העבודה והן מפערים בנגישות למערכת הפנסיה, ומשילוב זה נובעים התרחבות פערי ההכנסות בתקופת הפרישה לעומת תקופת העבודה. על-מנת לבחון את שני סוגי הפערים ולנטרל את ההשפעה הצולבת של משתנים מתואמים, אנו עורכים אמידה

אקונומטרית של משוואת השכר של מינצר (Mincer:1974) ואמידה של מודל לבחינת ההסתברות לפנסייית חובה, כמתואר בלוחות 5, 6, 7 ו-8.

אנו מוצאים כי קיימים פערים בין קבוצות אוכלוסייה שונות הן בשוק העבודה והן במקטע הפנסיוני, ועם זאת אנו מוצאים כי פערים אלה אינם חופפים, ושקבוצה המופלית בשוק העבודה אינה בהכרח מופלית גם בנגישות לפנסיה, ולהיפך. כך למשל, אנו מוצאים כי משכורתם של גברים גבוהה בכ- 35% בממוצע ממשכורתן של נשים, אך לא מוצאים עדות להבדלים מגדריים בהסתברות לפנסייית חובה, ולכן אנו מעריכים שהפערים המגדריים בקצבה נובעים בראש ובראשונה מפערים בשוק העבודה ולא מאפליה בנגישות לפנסיה. לעומת זאת, אנו לא מוצאים פערי שכר בין מעסיקים גדולים וקטנים, אך מוצאים פער שלילי מובהק בהסתברות לפנסייית חובה אצל מעסיקים גדולים לעומת מעסיקים קטנים.

לוח 5: משוואת שכר לפי משתני רקע וענף תעסוקה²⁹

Source	SS	df	MS	Number of obs = 1850		
Model	556.877341	27	20.6250867	F(27, 1822) = 24.94		
Residual	1507.04104	1822	.827135586	Prob > F = 0.0000		
				R-squared = 0.2698		
				Adj R-squared = 0.2590		
				Root MSE = .90947		
Total	2063.91838	1849	1.11623493			

lwage	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
male	.3545057	.0450664	7.87	0.000	.2661184	.442893
single	-.1243793	.0567035	-2.19	0.028	-.2355901	-.0131685
age	.0725511	.0136097	5.33	0.000	.0458588	.0992434
age2	-.0008786	.0001553	-5.66	0.000	-.0011831	-.000574
mandetorypension	-.2852025	.0527144	-5.41	0.000	-.3885895	-.1818155
cbs_cluster	.033109	.015763	2.10	0.036	.0021934	.0640245
large_employer	-.0427472	.0632615	-0.68	0.499	-.16682	.0813255
gush_dan	.1447771	.0573699	2.52	0.012	.0322593	.2572948
jewish	.0068295	.1001505	0.07	0.946	-.1895924	.2032514
month	1.292341	.1741797	7.42	0.000	.9507287	1.633954
entertainment	.3558351	.3545012	1.00	0.316	-.3394363	1.051106
electricity	.8404747	.3003259	2.80	0.005	.2514554	1.429494
construction	.8584265	.1634925	5.25	0.000	.537774	1.179079
education	.1985297	.0974152	2.04	0.042	.0074725	.3895869
agriculture	.4898754	.2238281	2.19	0.029	.0508887	.9288621
quarrying	.9261866	.3014987	3.07	0.002	.3348671	1.517506
tecnology	.6589556	.1245614	5.29	0.000	.4146574	.9032539
public	.0874537	.1009361	0.87	0.386	-.1105089	.2854164
commerce	.6728717	.1009414	6.67	0.000	.4748987	.8708447
real_estate	.7285652	.9171096	0.79	0.427	-1.070131	2.527262
food	.42657	.1509439	2.83	0.005	.1305288	.7226112
health	.5033079	.1031393	4.88	0.000	.3010241	.7055917
transport	.0006693	.1232337	0.01	0.996	-.2410248	.2423635
other_services	.2604427	.1275914	2.04	0.041	.0102018	.5106835
technical	.6233375	.1385823	4.50	0.000	.3515406	.8951343
finance	.8161435	.1474308	5.54	0.000	.5269924	1.105295
manufacturing	.9065015	.1006956	9.00	0.000	.7090105	1.103992

²⁹ משתנה הבסיס הוא חברות כוח אדם.

_cons | 5.285693 .3450977 15.32 0.000 4.608864 5.962521

לוח 6: משוואת שכר לפי משתני רקע ומקצוע³⁰

Source	SS	df	MS	Number of obs = 1115		
Model	275.773073	17	16.2219455	F(17, 1097) = 20.43		
Residual	871.136344	1097	.794107879	Prob > F = 0.0000		
Total	1146.90942	1114	1.02954167	R-squared = 0.2404		
				Adj R-squared = 0.2287		
				Root MSE = .89113		

	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
lwage						
male	.3580756	.0583068	6.14	0.000	.2436701	.472481
single	-.1559661	.0704878	-2.21	0.027	-.2942722	-.01766
age	.0718071	.0168176	4.27	0.000	.0388088	.1048054
age2	-.0008947	.0001934	-4.63	0.000	-.0012741	-.0005153
mandetorypension	-.2347079	.0606882	-3.87	0.000	-.3537861	-.1156298
cbs_cluster	.0314431	.0198165	1.59	0.113	-.0074396	.0703257
large_employer	-.1242006	.0680751	-1.82	0.068	-.2577727	.0093715
gush_dan	.1822146	.0715414	2.55	0.011	.0418412	.322588
jewish	-.0993218	.1284929	-0.77	0.440	-.3514414	.1527977
month	1.102141	.2417234	4.56	0.000	.6278483	1.576433
sales_serv	-.2542072	.1029454	-2.47	0.014	-.4561994	-.052215
office	.0427804	.0959755	0.45	0.656	-.145536	.2310968
professional	-.0611202	.0962614	-0.63	0.526	-.2499975	.1277571
academics	.4715081	.1080914	4.36	0.000	.2594188	.6835975
management	.5115098	.130781	3.91	0.000	.2549007	.7681189
p_agriculture	-.1385443	.2968942	-0.47	0.641	-.721089	.4440004
p_Construction	.2143474	.1179753	1.82	0.070	-.0171352	.4458301
_cons	6.070868	.4264473	14.24	0.000	5.234124	6.907612

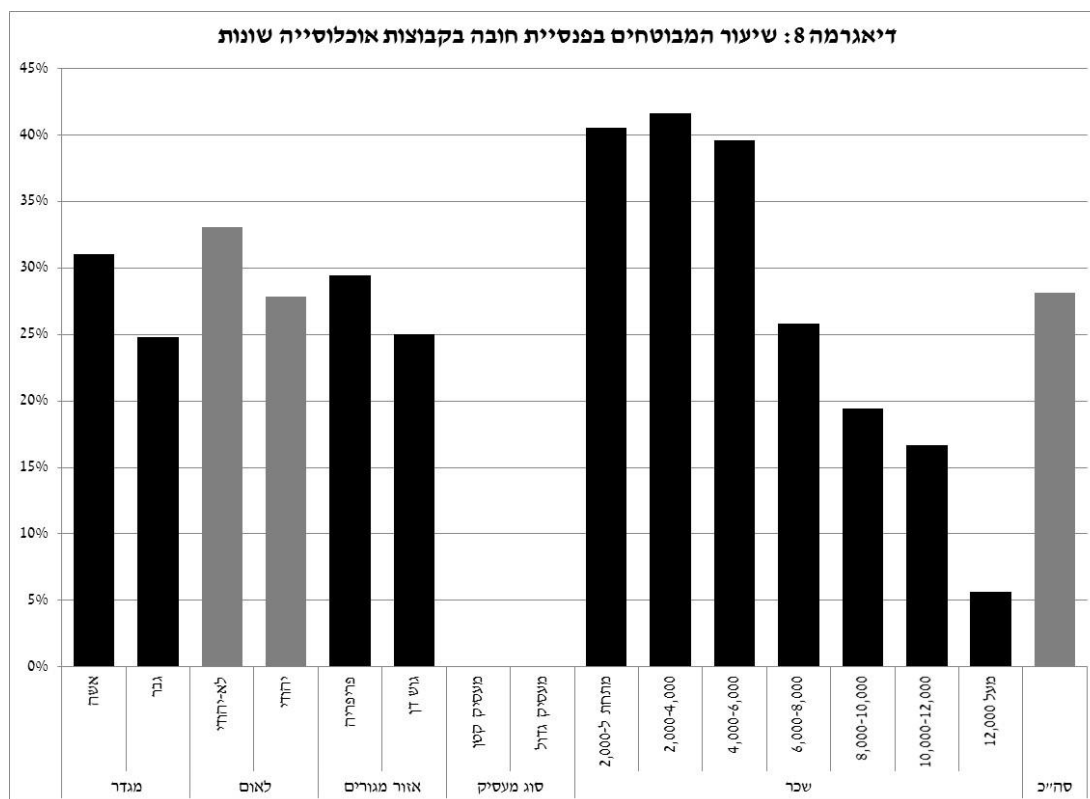
אנו מוצאים כי למרות שהשכר הממוצע למבוטחים יהודים עומד על 7,732 ש"ח לעומת 5,682 ש"ח בממוצע למבוטחים ערבים, ועל-אף ש-33% מהערבים מבוטחים בפנסיית חובה לעומת 28% מהיהודים, הפער בין יהודים לערבים הן בשוק העבודה והן בנגישות לפנסיה אינו מובהק, ומעיד על כך שפערים בשכר ובשיעורי המבוטחים בפנסיית חובה בין אוכלוסיות אלו נובעות ממשתנים אחרים, כגון ענף תעסוקה, מקצוע או אזור מגורים. כך למשל, שיעור גבוה של ערבים עובד בענפים ובמקצועות בהם השכר הממוצע נמוך יחסית ושיעור מבוטחי החובה הינו גבוה – מנהל ציבורי, מסחר וחקלאות, וכפועל יוצא, שכרם ונגישותם לפנסיה נמוכים משל יהודים.

ז. פנסיית החובה

צו ההרחבה לפנסיה שהוחל על המשק בשנת 2008 נועד לבלום את מגמת השחיקה בקצבאות והגידול באי-השוויון ביניהן על-ידי הרחבת הכיסוי הפנסיוני והבטחה של קצבת פנסיה לאוכלוסייה אשר לא הייתה

³⁰ משתנה הבסיס הוא עובדים לא-מקצועיים.

מבוטחת עד החלת הצו. ואכן, בעקבות החלת הצו התרחב הכיסוי הפנסיוני במשק, ובשנת 2012 כ-33% ממבוטחי הפנסיה הפקידו בהתאם לשיעורי ההפקדה בצו ההרחבה, שאר הינם על פי רוב שכירים מעוטי הכנסה ומקבוצות אוכלוסייה מוחלשות.³¹

מדיאגרמה 8 עולה כי המבוטחים שבוחו בפנסיית חובה משתייכים על פי רוב לקבוצות אוכלוסייה מוחלשות, כמו נשים, ערבים, תושבי פריפריה ועובדים מעוטי שכר. 33% מהלא-יהודים במדגם מבוטחות בפנסיית חובה לעומת 28% מהיהודים, 31% מהנשים לעומת 24% מהגברים, ו-29% מתושבי הפריפריה לעומת 25% מתושבי גוש דן.³² בהמשך לממצאים שהצגנו לעיל, אנו מוצאים שגם לאחר צו ההרחבה שיעור המבוטחים הערבים נמוך משמעותית משיעורם באוכלוסייה, דבר המעיד על ציות נמוך לצו ההרחבה באוכלוסייה הערבית ואצל מעסיקים של עובדים ערבים, ממצא המחזק את

³¹ דוח הממונה על שוק ההון, 2012.

³² תושב גוש דן הינו תושב באחת מן הערים: תל אביב-יפו, בת ים, חולון, פתח תקווה, רמת השרון, רמת גן, אזור, גבעתיים, בני ברק, הרצלייה, אור יהודה, גבעת שמואל, קריית אונו, ראשון לציון, ראש העין, הוד השרון, רעננה, כפר סבא, יהוד, גני תקווה, סביון, או יישובי מועצה אזורית דרום השרון. תושב פריפריה הוא כל מי שאינו תושב גוש דן.

ההשערות שהצגנו לעיל, הגורסות כי מאפייני שוק העבודה באוכלוסייה זו, פרופיל הצריכה השונה והביטוח הבין-דורי בתוך המשפחה מביאים לשיעור מבוטחים ערבים נמוך יחסית.

לוח 7: הסתברות לפנסיית חובה לפי משתני רקע וענף³³

Logistic regression	Number of obs	=	1829
	LR chi2(23)	=	463.58
	Prob > chi2	=	0.0000
	Pseudo R2	=	0.2119
Log likelihood = -861.92145			

mandetorypension	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
wage	-.0001298	.0000157	-8.25	0.000	-.0001606 - .0000099
male	.0638688	.1277828	0.50	0.617	-.1865809 .3143185
single	.3706149	.1517088	2.44	0.015	.0732711 .6679586
age	.0060589	.0056957	1.06	0.287	-.0051045 .0172222
cbs_cluster	-.0365515	.0431516	-0.85	0.397	-.1211271 .0480241
large_employer	-.8620715	.1693972	-5.09	0.000	-1.194084 -.5300591
gush_dan	.0516384	.1616076	0.32	0.749	-.2651067 .3683834
jewish	-.2266229	.2699664	-0.84	0.401	-.7557472 .3025015
month	-1.180337	.4593994	-2.57	0.010	-2.080743 -.2799302
entertainment	-.4329249	.8435285	-0.51	0.608	-2.08621 1.22036
construction	-1.660792	.4873682	-3.41	0.001	-2.616016 -.7055676
education	-.4349179	.2263631	-1.92	0.055	-.8785814 .0087457
agriculture	-.4055902	.5186817	-0.78	0.434	-1.422188 .6110073
tecnology	-.2940144	.2936976	-1.00	0.317	-.869651 .2816223
public	-3.420451	.3863191	-8.85	0.000	-4.177622 -2.663279
commerce	-.4411799	.2353599	-1.87	0.061	-.9024769 .0201171
food	.6159709	.3660859	1.68	0.092	-.1015443 1.333486
health	-.8451304	.244949	-3.45	0.001	-1.325222 -.3650392
transport	-1.456045	.314229	-4.63	0.000	-2.071923 -.8401678

לוח 8: הסתברות לפנסיית חובה לפי משתני רקע ומקצוע³⁴

Logistic regression	Number of obs	=	1115
	LR chi2(16)	=	220.44
	Prob > chi2	=	0.0000
	Pseudo R2	=	0.1509
Log likelihood = -620.38935			

mandetorypension	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
wage	-.0001149	.0000173	-6.63	0.000	-.0001488 -.0000809
male	.0956724	.1544563	0.62	0.536	-.2070564 .3984013

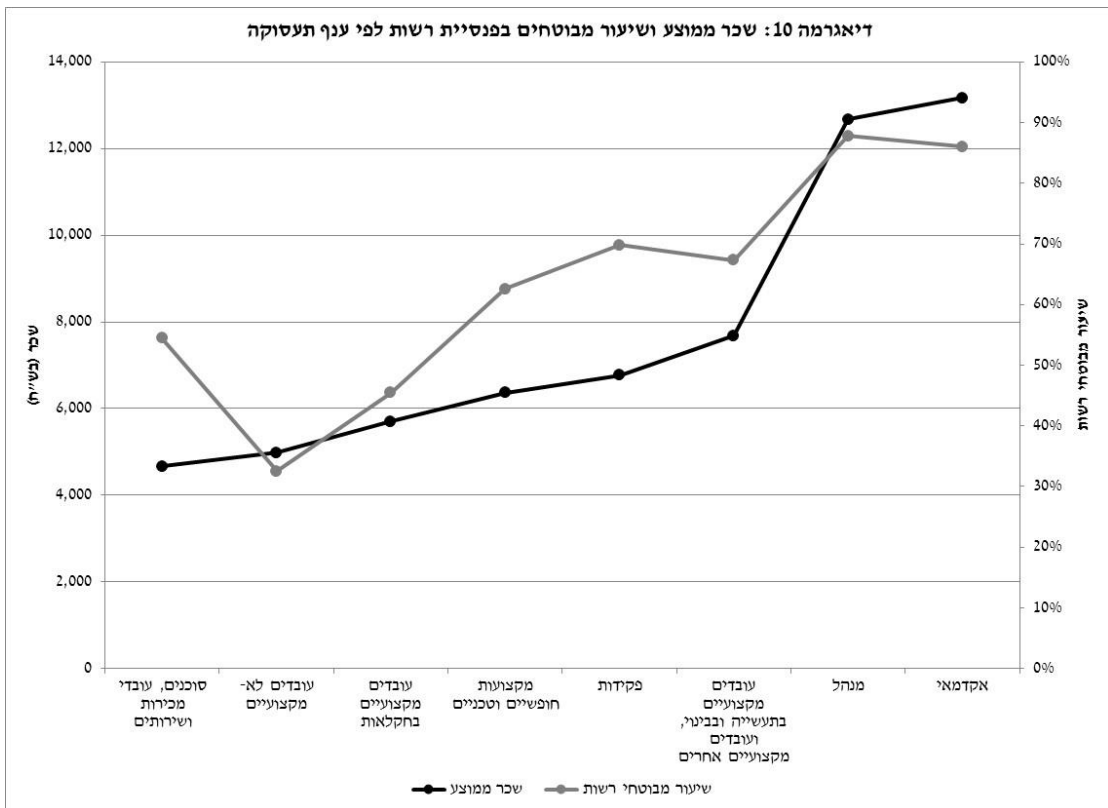
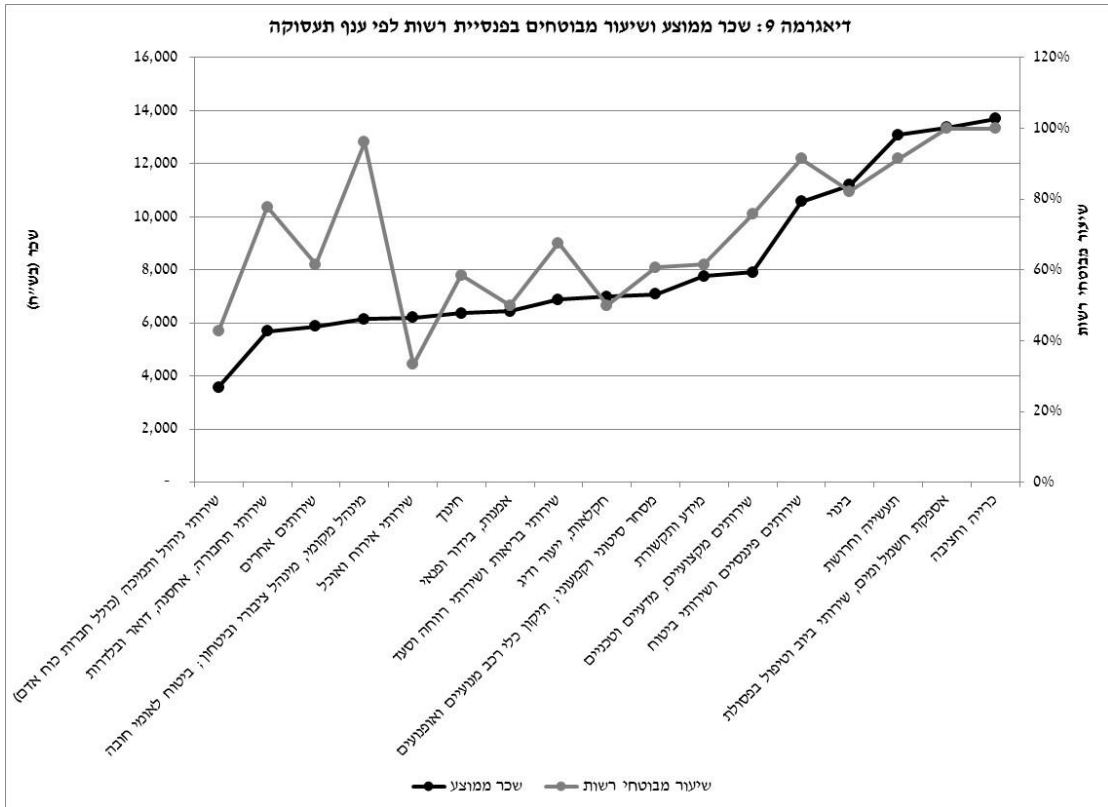
³³ ענפים בהם אין שונות במשתנה המוסבר (חציבה, חשמל ומים, נדל"ן) הושמטו מהאמידה. משתנה הבסיס הוא חברות כוח אדם.

³⁴ משתנה הבסיס הוא עובדים לא-מקצועיים.

single		.4055023	.177431	2.29	0.022	.0577439	.7532607
age		.0198062	.0066606	2.97	0.003	.0067517	.0328608
cbs_cluster		-.0883569	.0503906	-1.75	0.080	-.1871206	.0104068
large_employer		-.6118817	.173441	-3.53	0.000	-.9518198	-.2719436
gush_dan		.4306058	.1858058	2.32	0.020	.0664331	.7947786
jewish		-.3468037	.3116202	-1.11	0.266	-.9575681	.2639608
month		-.2241541	.602786	-0.37	0.710	-1.405593	.9572847
sales_serv		-.9984716	.2461672	-4.06	0.000	-1.48095	-.5159926
office		-1.391189	.2323391	-5.99	0.000	-1.846566	-.9358131
professional		-1.226392	.2315391	-5.30	0.000	-1.6802	-.7725839
academics		-1.882121	.3030063	-6.21	0.000	-2.476002	-1.288239
management		-2.12467	.4047152	-5.25	0.000	-2.917898	-1.331443
p_agriculture		-1.096869	.6925561	-1.58	0.113	-2.454254	.2605162
p_construction		-1.458282	.2917988	-5.00	0.000	-2.030197	-.8863667
_cons		1.825752	.7218932	2.53	0.011	.4108677	3.240637

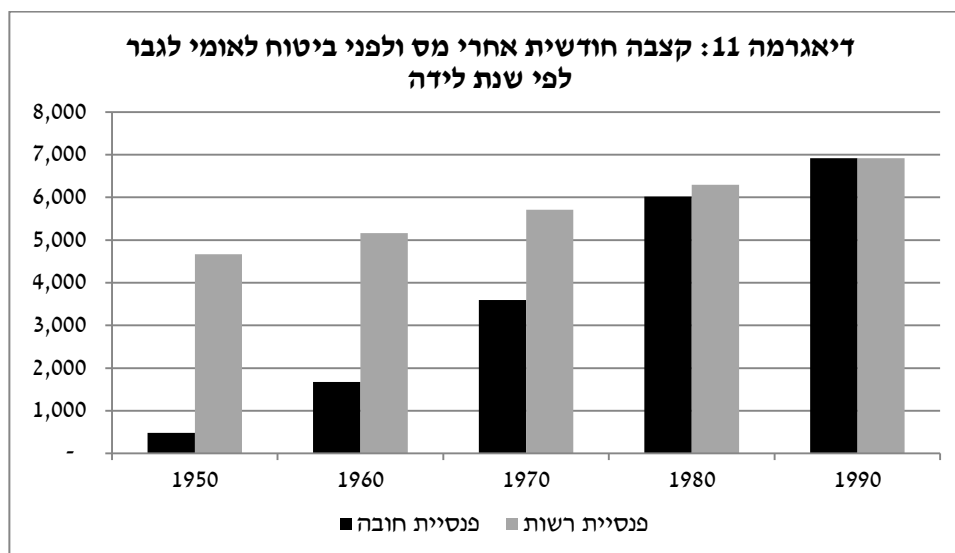
כאמור, שיעור גבוה של מובטחים שנכנסו לקרן בעקבות צו ההרחבה הינם עובדים לא מקצועיים

ומעוטי שכר, ולכן, גם בחינת מאפיינים כלכליים מצביעה על פערים גדולים בשיעור מבוטחי החובה בין בעלי שכר גבוה למעוטי הכנסה. מדיאגרמה 9 עולה כי שיעור מבוטחי הרשות עולה ככל שהשכר גדל. כך, רק 5.5% מהעובדים בשכר של מעל 12,000 ש"ח הינם מבוטחי חובה לעומת כ-40% מהעובדים בשכר של 6,000 ש"ח ומטה. ממצאים דומים עולים גם מניתוח של הכיסוי הפנסיוני לפי גודל המעסיק, ענף תעסוקה או מקצוע, אשר מראים כי בחברות גדולות או בעלות איגודי עובדים חזקים ובענפים המעסיקים עובדים בעלי הון אנושי גבוה נמצא כיסוי פנסיוני רחב. כך למשל, אנו מוצאים כי 26% מהעובדים בחברות גדולות מבוטחים בפנסיית חובה לעומת 33% מעובדים בחברות קטנות. דיאגרמה 9 מציגה את גובה השכר הממוצע ואת שיעור המבוטחים בפנסיית רשות לפי ענף, וממנו נראה כי ישנו מתאם חיובי בין גובה השכר לשיעור מבוטחי הרשות בכל ענף. בענף החשמל והמים, המאופיין באיגודי עובדים חזקים, נמצא שכר ממוצע גבוה, כ-13,370 ש"ח, וכיסוי פנסיוני מלא; ולעומתו, בענפי השירותים אנו מוצאים שכר נמוך ושיעור נמוך של מבוטחים בפנסיית רשות. ענפי המנהל הציבורי ושירותי תחבורה ודואר מהווים אנומליה למתאם זה, שכן ניכר כי בשירות המדינה ובחברות הממשלתיות התנאים הסוציאליים (ובכללם פנסיה) הינם גבוהים גם אם השכר נמוך וזאת בשל איגודי העובדים החזקים בגופים אלה. מתאם בין השכר לפנסיית רשות ניתן לראות גם בניתוח לפי מקצוע, כפי שמופיע בדיאגרמה 10.

יש לציין כי על-אף הרחבת הכיסוי הפנסיוני בעקבות פנסיית החובה, החוסכים אשר החלו להפריש לפנסיה בעקבות החלת הצו ויפרשו בשנים הקרובות אינם עתידים להגדיל באופן ניכר את חסכונותיהם,

וזאת בשל שנות החיסכון המועטות שצברו. דיאגרמה 11 מציגה חישוב של קצבת פנסיה לחוסך בשנות לידה שונות אשר נכנס למערכת הפנסיה בשנת 2008 בעקבות צו ההרחבה, וממנו עולה כי חוסכים אשר נולדו בשנות ה-50, ועתידים לפרוש בגיל 67 (בשנת 2017-2026), יקבלו קצבת פנסיה בגובה 500-1,500 ₪ בלבד.

ת. שינויים רגולטורים אפשריים

לנוכח הימשכות מגמות השחיקה והגדלת השונות בקצבאות המתוארות לעיל, עלו בתקופה האחרונה מספר הצעות לשינויים פרמטריים במערכת הפנסיה בישראל. הראשון גורס כי יש להשוות את גיל הפרישה של נשים לזה של גברים ולהעלותו ל-67 לעומת המצב כיום, בו הוא אמור לעלות מ-62 ל-64 שנים. השוואת גיל הפרישה בין המינים מקובלת ברוב מדינות ה-OECD³⁵, ונובעת מתוחלת החיים הארוכה של נשים ביחס לגברים. במקרה כזה, גדלה הקצבה הממוצעת לנשים מ-2,700 ₪ ל-3,400 ₪, ויחס ההחלפה עולה מ-28% ל-32%. יש לציין כי יחס החלפה זה עדיין נמוך משמעותית מיחס ההחלפה של גברים הפורשים באותו גיל, המגלם את הפערים בתוחלת החיים המותנית בגיל 67 בין גברים ונשים. כפי שנראה להלן בדיאגרמה 12 תוכנית כזו מביאה להקטנת הפערים החברתיים בפרישה על-ידי הגדלת קצבאות הפנסיה של נשים, אשר סובלות על-פי רוב מקצבה נמוכה מגברים.

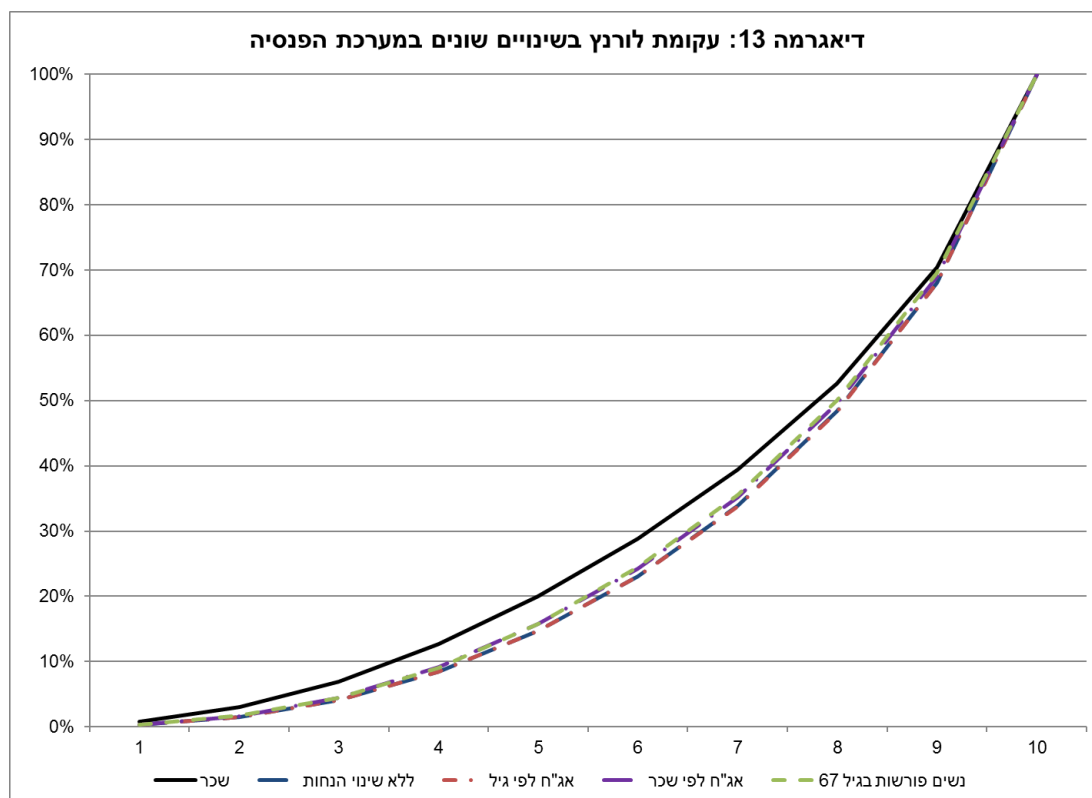
³⁵ OECD: Ageing and Employment Policies - Statistics on average effective age of retirement

נציין כי נשים רבות נוטות להיפלט משוק העבודה או לעבוד במשרות חלקיות בשנות ה-60 לחייהן, ולגביהן העלאת גיל הפרישה תורמת מעט, אם בכלל, להגדלת צבירת החיסכון ולהגדלת הקצבה.

שני השינויים הנוספים המוצעים במערכת הפנסיה נוגעים לאופן הקצאת אגרות החוב המיועדות לשם השגת תשואה מובטחת לשתי קבוצות אוכלוסייה אשר על-פי התיאוריה הכלכלית נוטות להיות שונאות סיכון. שיטת ההקצאה הראשונה נגזרת מהמודל ה'צ'יליאני, וגורסת כי יש להגדיל את שיעור אגרות החוב המיועדות עם הזדקנות החוסך על מנת להקטין את החשיפה לסיכונים שוק ההון. לפי הצעת משרד האוצר, שיעור הקצאת האג"ח מתיקו של חוסך עד גיל 50 יהיה כ-15%, בגיל 50-65 שיעור הקצאת האג"ח יעלה ל-35% מהתיק ובגיל 65 יעלה רכיב האג"ח בתיק ל-70%. לפי החישוב שערכנו, תחת הנחת תשואה של 4% בשוק ההון, למהלך כזה אין השפעה מהותית על קצבת הפנסיה של החוסכים, וכאמור, עיקר השפעתה היא בהקטנת שונות התשואה לקראת הפרישה.

שיטת ההקצאה השנייה מציעה להקצות שיעור גבוה יותר של אגרות חוב מיועדות לחוסכים מעוטי הכנסה על מנת להבטיח להם תשואה הוגנת על חסכונותיהם. לפי הצעה זו, שיעור הקצאת אגרות החוב המיועדות לשכר עד 3,000 שקלים יהיה 100%, ומעבר לשכר זה לא יושקע ההפרשה לפנסיה תושקע בשוק ההון. כך לדוגמה, עובד בשכר מבוטח של 6,000 ₪ ייהנה משיעור של 50% אגרות חוב על החיסכון, ועובד בשר מבוטח של 9,000 ₪ ייהנה משיעור של 33% אגרות חוב.

אנו מוצאים כי למהלך כזה ישנן השלכות פרוגרסיביות על קצבאות הפנסיה, כאשר הכנסתם של חוסכים בחמישון התחתון עתידה לגדול בכ-9% והכנסתם של חוסכים בחמישון העליון תקטן בכ-2%. דיאגרמה 12 מתארת את עקומת לורנץ תחת הקצאת אג"ח כזו וממנו עולה שאי-השוויון בהכנסות עתיד לקטון.

בחישובים שערכנו, שיעור הקצאת המיועדות נקבע כך שכמות אגרות החוב במשק תישאר ללא שינוי. בהתאם, אנו לא מוצאים השפעה מהותית של דפוסי ההקצאה השונים על הקצבה הממוצעת ועל יחס ההחלפה.

ט. סיכום ומסקנות

בעבודה זו פותח סימולטור אקטוארי כדי לבדוק את הרגישות של הפנסיה הצוברת לפרמטרים של הצבירה - תוחלת החיים, דמי הניהול, שיעור התשואה של הקרן, שיעור הכיסוי של השכר הפנסיוני מסך השכר ומספר החודשים שעובדים במוצעת בשנה. גירסה מלאה של הסימולטור הופעלה על נתוני מדגם ייחודי של קרן פנסיה גדולה ואמנם נמצא שהשונות בפרמטרים היא משמעותית. לתוצאות אלו חשיבות לצרכי מדיניות ומחקר, כי בשיטת ה-DC עיקר הסיכון מוטל על המבוטחים. הנתונים מאפשרים גם לבדוק את ההשפעה של צו ההרחבה שהביא לפנסיית חובה משנת 2008 ואילך. כצפוי, האוכלוסייה שכעת החלה לקבל כיסוי פנסיוני היא אוכלוסייה חלשה יותר מבחינה סוציו-כלכלית, ולכן יש לצו זה השפעות פרוגרסיביות על ההכנסה בגילאי הפרישה.

בעוד שהפרמטר של דמי הניהול מקבל תשומת לב תקשורתית ורגולטורית, הרי שיעור הכיסוי והעקביות בעבודה אינם נדונים למעשה בכלל. בעבודה זו הראינו ששני משתנים אלו משפיעים גם על ממוצע שיעור התחלופה, אבל גם על השונות שלו – אי השוויון. האוכלוסיות החלשות יותר בדרך כלל עובדות פחות חודשים בשנה ושיעור הכיסוי שלהם יכול להיות יותר נמוך. אם כך, המערכת הפנסיונית לא רק שהיא מנציחה את אי השוויון בתקופת העבודה אלא אפילו מגבירה אותו.

השפעת הפרמטרים על הצבירה מוצגת גם בעזרת סימולטור פשוט ושקוף למשתמש, והתוצאות דומות למה שמתקבל מהמדגם והסימולטור המלא. ראוי לציין כי השפעה ארוכת הטווח של שיעור התשואה היא גבוהה ביחס להשפעה של דמי הניהול. תוספת של 1% בתשואה מביאה לתוספת של כ-20% בצבירה ולכן בקצבה. הסך המלא של דמי הניהול על הצבירה מהווים 0.5% מהצבירה – רק כ-10%. דמי הניהול מההפרשות המלאים הם 6% מההפרשות, ולכן כ-6% מהצבירה. אם כך אחוז אחד תוספת בתשואה שווה יותר מאשר ויתור על כל דמי הניהול. במאמר אנו מראים כי הגדלת הכיסוי הפנסיוני, באחוזים מתוך השכר או בשנים של צבירה הם משמעותיים מאד, ויכולים להגדיל את הפנסיה באחוזים משמעותיים. ייתכן שזהו הכיוון שאליו צריכים מקבלי ההחלטות בממשלה ובכנסת להפנות את תשומת ליבם.

פרק ב: מחקר התנהגותי – סקר בקרב חוסכי הקרן במטרה לזהות עמדות כלפי פנסיה ומשיכת פיצויים

א. מבוא

השינויים הפנסיוניים בעשור האחרון מכילים בתוכם שני תהליכים מנוגדים. מחד, המעבר מפנסיה תקציבית לפנסיה צוברת משתלב עם מגמה כלל עולמית של העברת אחריות ממוסדות ממשלתיים וציבוריים לאזרח. מאידך החלת פנסיית חובה על כלל העובדים מהווה מהלך פטרנליסטי המגביל את חירותו של האזרח. אחת מהסיבות לדואליות זו היא שהפנסיה הוא מכשיר ייחודי בחשיבותו ומאפייניו. על פניו, בהתאם לגישת הכלכלה הקלאסית, אין צורך להתערב בעולם בפנסיה. לפי מודל מחזור החיים של מודיליאני וברומברג האדם הוא ייצור רציונלי הממקסם רווחים ופועל להחליק צריכה. עם זאת, אנו מוצאים כי אנשים אינם פועלים בהתאם למודל זה, ובפרט כאשר הדבר נוגע לחיסכון (Laibson et al., 1998). החלק הנוכחי בדק את התנהלותם של חוסכים לפנסיה בישראל, את עמדותיהם ואת גורמי המוטיבציה המביאים אותם לפעול כפי שהם פועלים. חלק זה שם דגש על שני היבטים, החלת צו ההרחבה לפנסיית החובה, ומשיכת פיצויים בעת עזיבת מקום עבודה.

טרם החלת צו ההרחבה, מרבית העובדים בישראל לא החזיקו בחיסכון בקרן פנסיה. לעובדה זו עשויים להיות שני גורמים, האחד הוא שהם לא רצו לחסוך, והשני, שלא היו מצויים בעמדת כוח שתאפשר להם לקבל הפרשה לפנסיה מהמעביד. בעוד שמהתוצאות שנראה בהמשך עולה כי בישראל קיימת תמיכה רחבה בפנסיית החובה, הרי שבמדינות בהן אין חובת חיסכון פנסיוני אנו מוצאים כי הימנעות מחיסכון לפרישה עשויה לנבוע מחוסר הבנה של חשיבות החיסכון העתידי, מהעדפת הרווח המידי וכן ממגוון הטיות קוגניטיביות המקשות על אנשים להתנהל בצורה נכונה (Beshears, Choi, Laibson, Madrian,) (Lusardi & Mitchell, 2007) ומבילות לכך שחיסכון בגיל פרישה נמוך מהרצוי. בעבודתם של (Lusardi & Mitchell, 2007) בקרב חוסכים אמריקאים נמצא שרק מעטים מבין העובדים המחזיקים בחיסכון לגיל הפרישה ביצעו תכנון לטווח ארוך, וכי תכנון מקושר לחיסכון גבוה יותר לגיל הפרישה. לחוסכים מידע מועט ביותר בנוגע למתרחש בחיסכוןם ולגובה דמי הניהול אותם הם משלמים (ראה סקירה של לייזר וכרמל, 2012), וקיימות גם בעיות מובנות בתהליך בחירת תכנית החיסכון ובהתקשרות מול סוכן הביטוח (Carmel,) (Carmel, Leiser, & Spivak, 2015).

בעיות נוספות עשויות לנבוע מאופן ניהול החיסכון הפנסיוני, ובפרט מההזדמנות למשוך את כספי הפיצויים בעת מעבר בין עבודות. בעת החלפת מקום עבודה קיימת בחוק אפשרות למשוך חלק מכספי הפנסיה המצטברים בקרן. באופן מסורתי משיכת כספי הפיצויים נועדה לספק שקט נפשי לאנשים שאיבדו את עבודתם, אולם חוסכים רבים בוחרים למשוך את כספם גם כאשר הם מחליפים עבודה ואינם זקוקים לכסף באופן מידי. תופעה זו התעצמה בשנים האחרונות עקב שינויי חקיקה והשימוש הנפוץ בתיקון 14 הקובע כי עובד רשאי לקבל את הפיצויים גם כאשר הוא בחר לעזוב את העבודה על דעת עצמו. למשיכת כספי הפיצויים השלכה מהותית על תיק החיסכון ומשרד האוצר מעריך כי משיכת פיצויים במהלך מעבר בין עבודות מקטינה את גובה הקצבה בפרישה בשליש.

המחקר הנוכחי בחן מדוע נמנעו חלק מהחוסכים מלחסוך בעבר, והאם הדבר נבע מהגבלות שהציב בפניהם המעביד או בשל התנהלות שגויה מצדם. כמו כן בחנו מהי עמדתם כלפי החיסכון הכפוי לפנסיה ולגבי משיכת כספי הפיצויים. קיימים גורמים רבים העשויים לשחק תפקיד בעמדות והתנהלות פנסיונית. במחקר הנוכחי התמקדנו בשלושה: ידע פיננסי, אמון במערכת הפנסיה, ומאפיינים אישיים.

ידע פיננסי. עבודתן של לוסרדי ומיטשל (Lusardi & Mitchell, 2007) מצביעה על קשר בין ידע פיננסי לבין התנהלות פנסיונית. חוסכים שהפגינו רמת אוריינות פיננסית גבוהה הפגינו גם תכנון לגיל הפרישה והיו בעלי חיסכון גבוה יותר. מחקרים נוספים מבססים את הקשר שבין ידע פיננסי להתנהלות כלכלית, אם כי קיימים ספקות לגבי היכולת לבסס סיבתיות ויש הטוענים כי לידע פיננסי השפעה מינימלית על התנהלות כלכלית (De Meza et al., 2008; Miller, Reichelstein, Salas, & Zia,)

(2015; Van Rooij, Lusardi, & Alessie, 2011). במחקר הנוכחי בחנו את הקשר שבין ידע, כפי שהוא בא לידי ביטוי בהבנה של השפעות משיכת הפיצויים, לבין התנהלות פנסיוני כפי שהיא באה לידי ביטוי ברצון למשוך פיצויים ובמשיכת הפיצויים בפועל.

אמון. למידת האמון של פרטים במערכת הכלכלית השפעה על התנהלותם ונכונותם לנהל את כספם במסגרת המערכת הכלכלית הקובנציונאלית (Garling, Kirchler, Lewis, & van Raaij, 2009). גודלו וייעודו של החיסכון הפנסיוני הופכים אותו למכשיר פיננסי בעל חשיבות רבה ולכן ניתן להניח כי נמצא השפעה של אמון במערכת על התנהגות. ניתן להניח כי אנשים הנותנים מעט אמון במערכת יתנגדו לחובת החיסכון הכפוי ויעדיפו לנהל את כספם בעצמם. בנוסף, מכיוון שמשיכת פיצויים הינה בין האפשרויות הבודדות הקיימות לחוסך למשוך את כספו מבלי לשלם על כך מס, הרי שבעלי אמון נמוך המעוניינים לנהל את כספם בעצמם צפויים לנצל הזדמנות זאת כדי לפדות את הכסף. ארבע שאלות אמון המבוססות על עבודתו של גארלינג שימשו לבחינת הקשר בין אמון במערכת להתנהלות פנסיונית.

מאפיינים אישיים. מודלים של התנהלות כלכלית גורסים כי למאפיינים אישיותיים ודמוגרפיים השפעה מכרעת על התנהלותם הכלכלית של פרטים (De Meza et al., 2008; Sherraden, 2013). במחקר הנוכחי בחנו כיצד משתנה אישיותי של העדפת הזמן, ומשתנה דמוגרפי של הכנסה מקושרים להתנהלות פנסיונית וכיצד משתנים אלו מקיימים אינטראקציה עם הידע והאמון של החוסך. בהתאם לממצאים כי בעלי הכנסות נמוכות מתאפיינים בהעדפת הווה ובראייה לטווח קצר (Haushofer & Fehr, 2014;) (Mani, Mullainathan, Shafir, & Zhao, 2013) שיערנו כי לא תמצא השפעה לידע על משיכת פיצויים בקרב בעלי הכנסות נמוכות אשר יעדיפו לפדות את הכסף ולעשות בו שימוש באופן מיידי. בניגוד לכך שיערנו כי העדפת זמן תשחק תפקיד במיוחד בקרב בעלי הכנסות גבוהות אשר עבורם משיכת פיצויים מהווה פריווילגיה.

המחקר המתואר מכיל מדגם של חוסכים בגילאי 50 ומעלה בקרן פנסיה גדולה בישראל. המחקר מתבסס על מענה על שאלון טלפוני של חברת סקרים על פי הנחיותינו בצירוף נתונים אדמיניסטרטיביים שהתקבלו מהקרן ומציינים האם המשיב משך את כספי הפיצויים. מטרת המחקר הינה לחקור כיצד ידע, אמון במערכת הפנסיה, ומאפיינים אישיים מקושרים לשני הגורמים שצויינו לעיל: 1. פנסיית חובה – החזקת חיסכון לפני התיקון של 2008 ועמדות כלפי צו ההרחבה. 2. משיכת כספי הפיצויים – המחקר בחן עמדות כלפי משיכת פיצויים, מוטיבציות למשיכה ונטייה למשוך פיצויים, אשר תוקפו אל מול משיכת הפיצויים בפועל כפי שהתקבלה מקרן הפנסיה.

ב. שיטה

במטרה להבין מהם החסמים שעמדו בפני העובדים לפני צו ההרחבה עוצב שאלון שהועבר למדגם של 470 נשאלים בגילאי 50 ומעלה מהקרן, חציים מחזיקים בפנסיית חובה ואילו היתר הינם בעלי פנסיית

רשות מהתקופה שקדמה לכניסת צו ההרחבה לתוקף. בנוסף, בקרב כל אחת מהקבוצות התקיימה חלוקה שיוויונית בין חוסכים אשר משכו את כספי הפיצויים לחוסכים שלא עשו זאת.

ג. כלים

השאלון הכיל כ-40 שאלות ומופיע בנספח ב. המשיבים נשאלו שאלות שמטרתן לבחון את מידת הבנתם ומעורבותם בחסכונם הפנסיוני (כגון, "האם אתה יודע מהו גובה דמי הניהול אותו אתה משלם? ; איזו חברה מנהלת עבורך את כספי הפנסיה?"), שאלות לגבי תהליך ההצטרפות לקרן הפנסיה ("מי יזם את ההצטרפות לקרן הפנסיה? ; כמה זמן השקעת בבחירת התכנית הפנסיונית?"), שאלות לגבי יחס המעביד לפתיחת החיסכון ("האם הייתה לך אפשרות לפתוח קרן פנסיה בעבר ובחרת לא להשתמש בה? מדוע? ; האם דיברת עם המעביד שלך על פתיחת תכנית פנסיונית גם לפני שנכנס חוק פנסית חובה? ; כיצד הגיב המעביד לרצונך לפתוח קרן פנסיה?") והעדפת הרווח לטווח קצר על פני רווח לטווח ארוך ("במידה והייתה ניתנת לך האפשרות לוותר על ההפרשה לפנסיה ולקבל את הכסף כתוספת ישירות למשכורתך החודשית, האם היית מעוניין בכך?"). בנוסף התבקשו העובדים לדרג את חשיבות החיסכון הפנסיוני ליכולתם לשמור על רמת חיים נאותה לאחר הפרישה.

כמו כן הכיל השאלון מספר שאלות על התנהגות כלכלית, עמדות כלפי משיכת כספי פיצויים ואמון במערכת הפנסיונית, ושאלות דמוגרפיות.

ד. נתונים

בכדי לענות על שאלות המחקר נדגמו המשיבים מקרב 4 קבוצות – בעלי פנסית חובה שמשכו פיצויים (108 משיבים), בעלי פנסית חובה שלא משכו פיצויים (122 משיבים), בעלי פנסית רשות שמשכו פיצויים (121 משיבים) ובעלי פנסית רשות שלא משכו פיצויים (122 משיבים). החלוקה לקבוצות בוצעה על ידי קרן הפנסיה על סמך נתוני אמת. פרופורציית משיכת כספי הפיצויים מקרב כל אחת מהקבוצות במחקרנו עמדה על 50 אחוזים בניגוד ל-19 אחוזים בקרב חוסכים בגילאי 50 ומעלה ולכן ביצענו השוואה בין תוצאות מדגם משוקלל לפרופורציה הממשית, לבין תוצאות הסקר. מכיוון שהפערים בין קבוצות אלו עמדו על שברי אחוזים, בחרנו להשתמש בתוצאות המדגם, מתוך העדפה להשתמש בנתונים לא משוקללים במידת האפשר (Freedman & Berk, 2008).

ה. תוצאות

המדגם הכיל 471 משיבים, 230 בעלי פנסית חובה (49%) ו-241 בעלי פנסית רשות (51%). הגיל הממוצע של המשיבים היה 59 (t.s=6.2), הרוב המוחלט של המשיבים הינם יהודים 94% ומרביתם נולדו בישראל. (62%)

בחינת ההבדלים הדמוגרפיים בין בעלי פנסיית החובה לפנסיית הרשות מראה כי בעלי פנסיית רשות משתכרים יותר – דיווח על רמת הכנסה בסולם של חמש רמות מצביע על פער מובהק $[F(1,409)=4.257, p<0.05]$ לטובת בעלי פנסיית הרשות (2.7, ס.ת = 1.17 בפנסיית רשות לעומת 2.45, ס.ת = 1.12 בפנסיית החובה). בנוסף, בקרב בעלי פנסיית רשות יש רמות גבוהות יותר של השכלה אקדמית (46% לעומת 34%) בעוד שרבים מבעלי פנסיית החובה מחזיקים בהשכלה על תיכונית (42% בחובה לעומת 29% ברשות). ניסיון לאתר האם פערי השכר התקיימו גם לפני צו ההרחבה של פנסיית החובה באמצעות בקשה לדווח על ההכנסה ביחס למוצע בשנת 2008 לא הוביל לפער מובהק $[F(1,404)=1.24, p=.26]$, סביר להניח שבשל הרעש הנלווה לדיווח עצמי בנוגע למצב כלכלי לפני יותר משמונה שנים.

ה.1. עמדות כלפי צו ההרחבה

בחינה של עמדות כלפי פנסיית החובה מצביעה על תמיכה ציבורית רחבה. כ-95% אחוזים מהמשיבים מעידים כי הם תומכים בחוק פנסיית החובה בפנסיית החובה. השוואה בין בעלי פנסיית רשות – שהיו מבוטחים טרם צו ההרחבה, לבעלי פנסיית חובה, הזכאים לפנסיה מכוח צו ההרחבה, מעלה כי אין הבדלים בין הקבוצות ביחס לחוק (לוח 1).

כלל המדגם	רשות	חובה	
מתנגד מאוד לחוק	0.4	1.3	0.8
מתנגד לחוק	2.1	0.4	1.3
לא תומך ולא מתנגד לחוק	2.9	2.2	2.5
תומך בחוק	17.4	21.3	19.3
תומך מאוד בחוק	77.2	74.8	76.0

לוח 1: עמדות כלפי חוק פנסיית חובה בקרב מבוטחים בקרן פנסיה גדולה

בתשובה לשאלה: 'אם הייתה ניתנת לך האפשרות, האם היית מעדיפה לקבל את הכסף המופרש כיום לפנסיה ישירות לכיסך או להפריש אותו לחיסכון פנסיוני הנפתח רק כשתצא/י לגמלאות כפי שמתבצע כיום' היו התשובות כדלהלן:

אחוזים	תצפיות	
70.3	133	להמשיך בקרן הפנסיה

ניהול אישי	47	10.0
שימוש אישי	62	13.2
סרבו לענות	31	6.6
סה"כ	140	100.0

לוח 2: עמדות כלפי חוק פנסיית חובה בקרב מבוטחים בקרן פנסיה גדולה

ככלל, הרב המוחלט של המשיבים הביע תמיכה מאוד גבוהה בחוק פנסיית החובה, ללא תלות בסוג הפנסיה הקיימת עבורם. אולם כאשר ביקשנו מהמשיבים לדרג על סולם של 1 עד 5: 'כיצד אתה מרגיש שחוק זה השפיע עליך באופן אישי', כאשר 1 משמעו 'פגע בי מאוד' ו-5 משמעו 'תרם לי מאוד', מצאנו כי בעלי פנסיית החובה מעריכים כי לחוק זה השפעה חיובית עבורם במידה רבה יותר מבעלי פנסיית הרשות (3.7, ס.ת=0.93, ו - 3.56 עם ס.ת = 0.88 עבור פנסיית חובה ופנסיית רשות בהתאמה)

$$F(1,469)=3.88, p<.05$$

ה.2. מעורבות והבנה פנסיונית

החלק הבא של השאלון עוצב במטרה לבחון עמדות כלפי פנסיה ואת מידת המעורבות של החוסכים במתרחש בקופה שלהם. הנשאלים מעידים על עצמם כי מידת התמצאותם בחסכונם הפנסיוני נמוכה יחסית (ממוצע 2.6 עם ס.ת של 1.4; סולם 1-5) וכי השקיעו מעט זמן בבחירת החיסכון הפנסיוני שלהם (1.7, ס.ת=1.17). כמו כן, כאשר התבקשו הנשאלים לנקוב בגובה דמי הניהול מהצבירה שלהם, רק 5% נקבו בסכום הנמוך מ-0.5%, גובה דמי הניהול המקסימלי האפשרי על פי החוק. 64% לא נתנו כלל תשובה ובחרו להשיב 'לא יודע'. רק 24% מהנשאלים מדווחים שהם נותנים תשומת לב רבה לדוחות הרבעוניים הנשלחים אליהם כאשר 35% אומרים שהם כלל לא קוראים את הדיווחים הרבעוניים או אפילו לא מקבלים אותם. מחצית מהנשאלים אומרים כי לא הלכו ואינם מתכננים ללכת ליועץ תכנון פנסיוני, רבע אומרים כי ישקלו זאת ורק 25% מדווחים כי פגשו יועץ פנסיוני בעבר. לא נמצאו הבדלים במידת המעורבות הפנסיונית של שתי קבוצות הפנסיה השונות וככלל, נראה כי חוסכים משתי הקבוצות מפגינות רמה נמוכה של מעורבות והבנה בנושא הפנסיוני. כאשר נשאלו לגבי אופן בחירת קרן הפנסיה, 55% מהמשיבים אומרים שהסתמכו על המלצותיו של סוכן ביטוח או גורם מקצועי אחר במקום העבודה בעוד שרק מעטים למדו את הנושא לעומק לפני שבחרו (ראה לוח 3). מדד משוקלל של שלוש שאלות מעורבות פנסיונית הכוללות את בחירת קרן הפנסיה, קריאת דוחות תקופתיים, והתמצאות בחיסכון העלה ממוצע של 2.3 (ס.ת = 0.91) מתוך ציון מקסימלי של 5. כאמור, אין הבדלים בתחום זה בין פנסיית החובה לפנסיית הרשות, $F(1, 469)=.46471, p>.05$.

כלל המדגם	פנסיית חובה	פנסיית רשות	
55	54	57	הסתמכתי על המלצת סוכן ביטוח או גורם מקצועי במקום עבודתי
12	11	13	התייעצתי עם חברים/בני משפחה
10	10	10	התייעצתי עם איש מקצוע שאיננו סוכן הביטוח שהציע לי את התכנית
3	3	3	בחנתי את ההצעה ולמדתי את הנושא
1	1	-	אחר

לוח 3: אופן בחירת תכנית חיסכון

במטרה להבין מדוע עובדים לא החזיקו בחיסכון לפני צו ההרחבה שאלנו את המשיבים האם עבדו במקום עבודה משמעותי ללא חיסכון פנסיוני, ואלו שהשיבו בחיוב התבקשו לתאר מדוע. במפתיע, מחצית מהעובדים ציינו שמעולם לא עבדו פרק זמן משמעותי (מעל לשנה) במקום ללא הפרשה לפנסיה. מקרב אלו שציינו שעבדו במקום עבודה ללא הפרשה לפנסיה (N=156), 81 אחוזים הסבירו זאת בנורמות של מקום העבודה ורק 3 אחוזים הסבירו זאת בכך שלא רצו לחסוך. מרבית המשיבים (66%) ציינו שלא ניסו לשכנע את המעסיק לפתוח להם חיסכון פנסיוני, ורק 12% בחרו להחליף עבודה בגלל שלא הייתה להם פנסיה. התפלגות התשובות בקרב קבוצת פנסיית החובה והרשות דומה למדי, למעט במענה לשאלה 'האם שקלת להחליף מקום עבודה בשל היעדר פנסיה?'. כפי שעולה מלוח 4, רק מעטים מבעלי פנסיית החובה עזבו מקום עבודה בשל היעדר פנסיה לעומת בעלי פנסיית רשות. עם זאת, בשל מספר משיבים קטן מדי לא ניתן ליישם מבחן סטטיסטי הולם.

כלל המדגם	פנסיית חובה	פנסיית רשות	
79	78	79	לא שקלתי להחליף עבודה בשל היעדר פנסיה
9	15	4	שקלתי להחליף עבודה בשל כך אך לא עשיתי זאת
12	7	17	החלפתי עבודה בשל היעדר פנסיה

לוח 4: פנסיה כגורם להחלפת מקום עבודה. פנסית רשות – 58 משיבים, פנסיית חובה 68 משיבים.

תשובות המשיבים מעידות על עניין מועט בפנסיה – הם אינם מתמצאים בחיסכון, אינם פועלים כדי לבחון את המתרחש בפנסיה שלהם, ובוחרים בהתאם להמלצה של סוכן ביטוח או גורם במקום העבודה שלרוב אינם אובייקטיביים. בקרב חסרי פנסיה בעבר, רק מעטים התמקחו על תנאי הפנסיה עם המעביד והפנסיה

לא היוותה שיקול משמעותי בבחירה האם להחליף מקום עבודה. התנהגות זאת נפוצה בקרב משיבים משתי הקבוצות – קבוצת החובה והרשות, ולמעשה ההבדל המהותיים היחידים שנמצאו בין קבוצות אלו הם הבדלים דמוגרפיים בהכנסה ובהשכלה.

ה.3. משיכת פיצויים

משיכת הפיצויים מהווה את אחת הדרכים העיקריות בהן חוסך יכול להשפיע ישירות על גובה החיסכון הנצבר. המשיבים נשאלו מהי ההסתברות שימשכו את כספי הפיצויים במידה ויחליפו מקום עבודה. התשובות צוינו בסולם של 1 עד 5 כאשר 1 מציין כי אין סיכוי שימשו את כספי הפיצויים ו-5 מציין שימשכו את הפיצויים בוודאות. כמחצית מהמשיבים (54 אחוזים) אמרו כי קיימת סבירות נמוכה עד אפסית שימשכו את הפיצויים, ואילו קרוב לשליש מהמשיבים (34 אחוזים) ציינו שקיימת סבירות גבוהה שימשכו את הפיצויים. גם כאן, השוואה בין הדירוג הממוצע של קבוצת פנסיית החובה ופנסיית הרשות מראה כי אין הבדל ($F(1, 469)=.01079, p<.05$), אך הקבוצות כן נבדלות בהבנתן את ההשלכות של משיכת הפיצויים. כאשר נשאלו מה קורה לכספי הפיצויים במידה ולא מושכים אותם, 58 אחוזים מחברי פנסיית הרשות ידעו לענות שיקבלו את הפיצויים בפנסיה לעומת 45 אחוזים בפנסיית החובה. היתר ענו כי הכסף עובר לגורם שלישי דוגמת המעביד או המדינה, או שבחרו לא לענות. פער זה נמצא מובהק [$\chi^2(1, N=447)=6.72, p<.05; Odds\ ratio=1.6$]. הנבדקים שהשיבו כי קיימת סבירות גבוהה למשוך פיצויים נשאלו מה יעשו עם הכסף, ומרביתם השיבו כי יעשו בו שימוש יומיומי. רק מעטים דיווחו כי יחסכו לפנסיה. גם כאן, התפלגות התשובות בשתי הקבוצות דומה למדי. ראה לוח 5.

פנסיית רשות	פנסיית חובה	כלל המדגם	
52	56	54	אשתמש בהם לצרכי מחייתי
30	27	29	אשתמש בהם כדי לעשות משהו נחמד כגון טיול, שיפוץ, החלפת הרכב וכדומה
18	17	17	אשקיע אותם לקראת הפנסיה

לוח 5: שימוש בפנסיה לאחר משיכת כספי הפיצויים. N=218. 109 משיבים בכל אחת מהקבוצות

ה.4. משיכה בפועל

בשלב הבא בחרנו להשוות את המשיבים על סמך משיכת פיצויים בפועל אשר נמסרה לנו על ידי קרן הפנסיה. נתון זה איננו כולל את היקף משיכת הפיצויים אלא רק מציין האם החוסך משך את הפיצויים במהלך תקופת החיסכון בקרן. חילקנו את המשיבים לשתי קבוצות – קבוצת פודי פיצויים לעומת קבוצת החוסכים שלא פדו פיצויים.

נשאלים שדיווחו כי משכו פיצויים בעבר דיווחו כי קיים סיכוי סביר שימשכו את הפיצויים גם בעתיד (ממוצע 2.8 עם ס.ת של 1.7) במידה רבה יותר מאלו שלא משכו פיצויים (ממוצע 2.4 עם ס.ת של 1.5). פער זה נמצא מובהק $[F(1, 469)=9.765, p<.005; \eta_p^2=.05]$. בתשובה לשאלה מה יעשו עם הכסף במידה וימשכו אותו, 57% מקבוצת המושכים אמרו שישתמשו בו לצרכים יומיומיים, ובעוד שרק 49 אחוזים מאלו שלא משכו פיצויים בעבר ענו תשובה זו. פערים אלו אינם מובהקים, כנראה ובשל גודל המדגם, אף כי הם מעידים על ההבדל בצרכים של חברי הקבוצות השונות $[F(1, N=218)=.23, p>.05]$. χ^2 עדות לטענה זו עולה מהשוואה בין רמות ההכנסה של שתי הקבוצות (ממוצע 2.4 עם ס.ת של 1.1, ממוצע 2.7 עם ס.ת של 1.2, עבור קבוצת המושכים והלא מושכים, בהתאמה) הנבדלות באופן מובהק $[F(1, 409)=4.7273, p<.05; \eta_p^2=.01]$. כמו כן, ההבדל ביכולת הקבוצות לעמוד בהוצאות שוטפות, היה קרוב מאוד למובהקות $[F(1, 450)=3.284, p=.07; \text{Make ends meet } M=3.6, SD=1.4]$, דבר המחזק את הטענה כי למצב הכלכלי השפעה על משיכת כספי הפיצויים.

לעומת זאת, הקבוצות לא נבדלו במאפיינים אישיים. קרוב למחצית מהמשיבים בכל אחת מהקבוצות ידעו לומר שיקבלו את כספי הפיצויים בפרישה $[F(1, N=447)=.68, p>.05]$. χ^2 במידת העדפת הזמן שלהן $[Time preference M=3.4, SD=1.7; F(1, 382)=.450, p>.5]$, במידת האמון שהן רוכשות לחברות הביטוח $[Trust M=2.9, SD=.5; F(1, 421)=.379, p>.05]$ או בהתנהגותן הכלכלית $[Financial capability M=3.8, SD=.9; F(1, 456)=.135, p>.05]$. ממצאים אלו מהווים עדות לכך שהמשיכה נובעת מצורך כלכלי ולא מהבדלים אישיים כגון הבנת המערכת הפנסיונית, תפיסות כלפי חברות הביטוח, או מבנה האישיות של חברי הקבוצה.

ה.5. הסתברות למשיכה

בעוד שמשיכת פיצויים בפועל עשויה להיות מושפעת מההזדמנות למשיכה, משמע ממעבר בין עבודות, וכן מהמצב הכלכלי בעת המשיכה עצמה, הרי שההצטרף למשך פיצויים עשוי ללמד אותנו יותר על מאפייני האישיות של חוסכים המעוניינים לפדות את הקרן. בשל כך יצרנו שתי קבוצות מתוך המשתנה 'סבירות למשיכה בעת מעבר עבודה'. נבדקים שענו כי קיימת סבירות נמוכה עד אפסית למשך פיצויים קובצו לקבוצה אחת (קבוצת "לא פודים", $N=195$), ונבדקים שאמרו שקיימת סבירות גבוהה עד ודאית קובצו לקבוצה שנייה (קבוצת "פודים", $N=129$). נבדקים שענו תשובה ניטרלית לא הוכנסו לניתוח.

נמצא שהקבוצות נבדלות במובהק בהבנתן את ההשלכות של משיכת הפיצויים. כאשר נשאלו מה קורה לכספי הפיצויים במידה ולא מושכים אותם, 60 אחוזים מקבוצת הלא פודים ידעו לענות שיקבלו את הפיצויים בפנסיה לעומת 40 אחוזים מקבוצת הפודים $[OR=2.2, \chi^2(1, N=395)=6.72, p<.05]$. בנוסף, קבוצות אלו נבדלות במידת העדפת הזמן ובמידת האמון במערכת הפנסיונית אך לא בהתנהגות הכלכלית (מסוגלות פיננסית) או ביכולת לעמוד בהוצאות השוטפות. נראה שכן יש פערי הכנסות בין הקבוצות, וכי פער זה קרוב למובהקות. ראה לוח 6 לפירוט ההבדלים בין הקבוצות.

P	לא פודים	פודים	
*0.001	(1.76) 3.8	(1.64) 3.0	העדפת זמן
*0.045	(0.52) 2.9	(0.58) 3.0	אמון
0.35	(0.86) 3.8	(0.93) 3.7	מסוגלות פיננסית
0.14	(1.29) 3.7	(1.6) 3.5	עמידה בהוצאות
0.06	(1.11) 2.7	(1.21) 2.4	הכנסה

*פער מובהק. p קטן מ-0.05

לוח 6: ההבדלים בין קבוצות ההסתברות למשיכת פיצויים. סטיות תקן בסוגריים

מהתוצאות נראה שמשנתנה ההסתברות למשיכה מקושר למאפיינים אישיים, בעוד שהמשיכה בפועל מקושרת יותר להכנסה. בכדי לבחון טענה זו הרצנו של מודלים של רגרסיה הכוללים את המשתנים המסבירים העדפת זמן, אמון, הכנסה, וידע לגבי משיכת פיצויים, בנוסף הכנסנו גם משתנה מעורבות פנסיונית המהווה שיקלול של שלושת השאלות לגבי ידע פנסיוני, השקעה בבחירת התכנית ומעבר על דוחות רבעוניים. המשתנים התלויים היו הסתברות למשיכה ומשיכה בפועל כאשר עבור הראשון השתמשנו ברגרסיה רב משתנית, ועבור השני השתמשנו ברגרסיה לוגיסטית. תוצאות הרגרסיות מוצגות בלוח 7.

משיכה בפועל - רגרסיה לוגיסטית			הסתברות למשיכה - רגרסיה רב משתנית		
מקדם	Wald	מובהקות	מקדם	S.E	מובהקות
קבוע	0.49	0.35	59.2		**0.001
הכנסה	-0.22	4.41	0.05	0.06	0.31
העדפת זמן	0.09	1.71	0.14	0.06	**0.009
אמון	-0.11	0.27	-0.06	0.05	0.31
מעורבות פנסיונית	0.06	0.18	-0.17	0.06	**0.002
ידע	-0.164	1.8	-0.16	0.06	**0.002
תצפיות	317		תצפיות	318	
Nagelkerke R ²	0.035		Adjusted R ²	0.083	

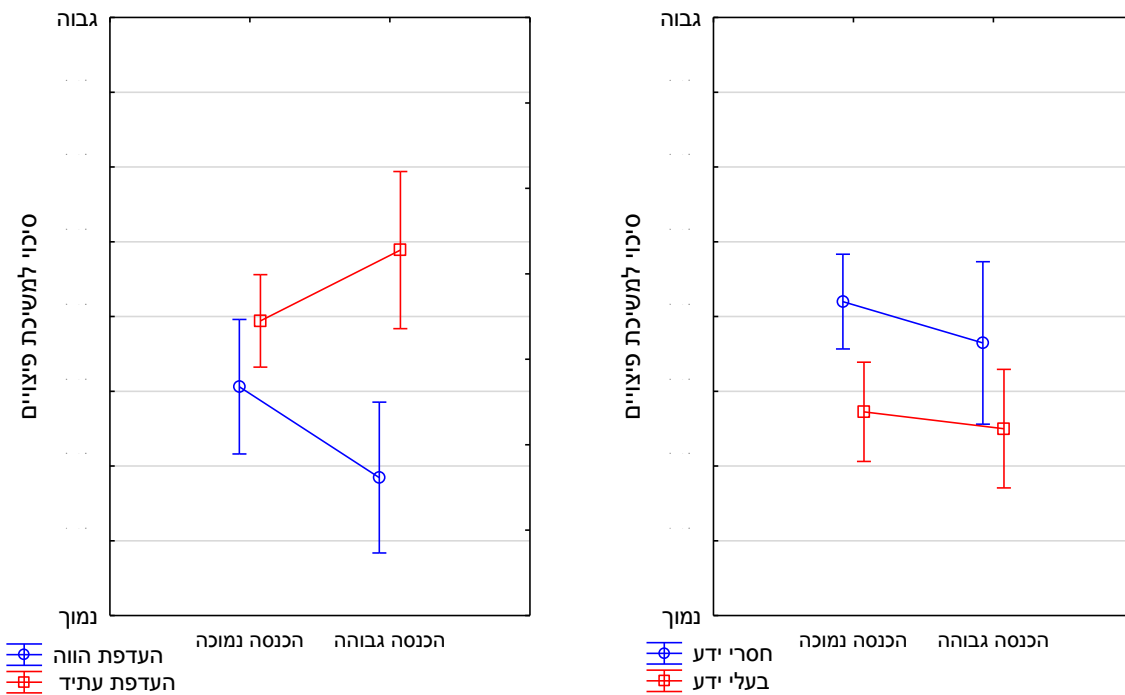
לוח 7: משתנים מסבירים משיכת פיצויים בפועל והסתברות משוערת למשיכת פיצויים

תוצאות הרגרסיה מראות כי עבור משתנה המשיכה בפועל, הכנסה מהווה את הגורם המנבא המובהק היחיד, ואילו המשתנה הסתברות למשיכה מנובא על ידי העדפת זמן, ידע לגבי משיכת פיצויים, ומעורבות פנסיונית. הדבר תואם את טענתנו כי משיכת פיצויים בפועל מקושרת בעיקר להכנסה והסתברות למשיכה מקושרת למאפיינים אישיים. חשוב לציין כי השונות המוסברת קטנה למדי ומרמזת על כך שיש גורמים נוספים בעלי השפעה על משיכת הפיצויים.

ה.6. הכנסה

כדי לבדוק באופן ישיר את האינטראקציות בין הכנסה ומאפיינים אישיים ביצענו שני ניתוחי ANOVA על משתנים קטגוריאליים. עבור הניתוח הראשון יצרנו שתי קבוצות של העדפת זמן – העדפת הווה (N=88), והעדפת עתיד (N=140). משיבים אשר נתנו תשובה ניטרלית הוצאו מניתוח זה. בדיקת הקשר בין העדפת זמן להכנסה כאשר הסתברות למשיכה מהווה משתנה תלוי חושפת אינטראקציה מובהקת שבה העדפת זמן משפיעה על בעלי הכנסות גבוהות אך לא על בעלי הכנסות נמוכות, $F(1, 224)=5.4751$,]

לעומת זאת, בחינת הקשר בין הכנסה לידע העלתה שאין אינטראקציה בין המשתנים $[p < .02; \eta_p^2 = .02]$. והפער המובהק היחיד שנמצא היה אפקט עיקרי לידע, בהתאם לתוצאות הרגרסיה $[F(1, 285) = 10.038, p < .00; \eta_p^2 = .03]$. הממצאים נוגדים את השערתנו כי בקרב הכנסות נמוכות לא תמצא השפעה לידע על משיכת פיצויים, אך תואמים להשערה כי תמצא השפעה למאפיינים אישיים, בפרט בקרב בעלי הכנסות גבוהות. ראה דיאגרמה 1

דיאגרמה 1: הגרף השמאלי מציג את האינטראקציה בין הכנסה להעדפת זמן (N=228). הגרף הימני מציג את משתנה ההכנסה בצירוף משתנה הידע לגבי השלכות משיכת הפיצויים. לא קיימת אינטראקציה בין משתנים אלו (N=289).

דוגמה נוספת להבדלים בין קבוצות ההכנסה עולה מהתשובות לשאלה 'מה תעשה עם הכסף במידה ותמשוך אותו?'. בעוד שבקרב בעלי הכנסות גבוהות אחוז המשיבים שציינו כי ישתמשו בכסף לפעילות פנאי או מותרות דומה לאחוז המשיבים שישתמשו בכסף לצרכים יומיומיים (41 אחוזים), שני שליש מהמשיבים מקרב בעלי הכנסות הנמוכות ציינו שישתמשו בכסף לצרכים יומיומיים ורק 19 אחוזים יעשו בו שימוש הנחשב למותרות. רק מיעוט מהמשיבים בשתי הקבוצות ציינו שישקיעו את הכסף לפנסיה. השוואה בין קטגוריית המותרות לקטגוריית השימוש היומיומי בקרב שתי הקבוצות מראה שקיים פער מובהק בין הקבוצות $[\chi^2(1, N=121) = 9.11, p < .05; OR = 3.5]$.

השוואה בין קבוצת ההכנסה הגבוהה לנמוכה מראה ש-42% מבעלי ההכנסה הגבוהה פדו פיצויים בפועל, לעומת 54% מבעלי ההכנסה הגבוהה, פער מובהק $[\chi^2(1, N=301) = 3.96, p < .05; OR = 1.6]$. עם זאת

כאמור, לא נמצא פער מובהק בין הסתברות למשיכה, המבוססת על דיווח סובייקטיבי, $F(1, 299)=1.93$, $[p>.05]$. לעומת זאת, מקרב אלו שמדווחים על הסתברות גבוהה למשיכת הפיצויים, בעלי הכנסות נמוכות מדווחים שהיו מעוניינים למשוך 70 אחוזים מחסכונם לעומת 50 אחוזים בקרב בעלי הכנסות גבוהות שהיו מושכים 50 אחוזים מגובה החיסכון. פער זה נמצא מובהק $F(1, 75)=5.7876$, $p<.05$.

גם במענה לשאלה האם אתה מעריך כי החיסכון הפנסיוני שלך יספיק לך לאחר הפרישה נמצאו הבדלים בין הקבוצות (1.7, ס.ת=1.13 בקרב הכנסות נמוכות; 2.70, ס.ת=1.35 בקרב הכנסות גבוהות), פערים אלו כמובן נמצאו משמעותיים $[F(1, 267)=39.617$, $p<.001$; $\eta_p^2=.13]$. משתנה זה נמצא קשור להעדפת זמן, כאשר אנשים שציינו שהם לא מאמינים שהכסף יספיק לפרישה התאפיינו בהעדפת הווה, ואילו אנשים שציינו שהכסף אמור להספיק לפרישה התאפיינו בהעדפת עתיד רבה יותר $[F(2, 343)=6.0204$, $p<.05$; $\eta_p^2=.02]$. עם זאת, ניסיון לבחון האם תפיסה של גודל החיסכון הפנסיוני תוביל לרצון למשוך פיצויים, אם בשל אמונה של חסרי אמצעים שבכל מקרה החיסכון לא יספיק, או מתוך מחשבה שבכל מקרה יש נכסים פיננסים מספיקים לפרישה בקרב בעלי אמצעים, לא העלה דפוס עקבי ומובהק והשוונות לשאלה זו גדולה למדי $F(4, 411)=.86375$, $p<.05$.

לסיום, הבדלים בין בעלי הכנסות שונות נמצאו במענה לשאלות בנוגע למעורבות הפנסיונית. בעלי הכנסות גבוהות הפגינו מעורבות גבוהה בהרבה מבעלי הכנסות נמוכות (2.13, ס.ת=0.84 בקרב הכנסות נמוכות; 2.80, ס.ת=0.89 בקרב הכנסות גבוהות), פער זה נמצא מובהק $[F(1, 299)=44.144$, $p<.001$; $\eta_p^2=.13]$. לוח 8 מציג את הקשר בין הכנסה כמשתנה רציף לבין רמת מעורבות כפי שהיא באה לידי ביטוי במדדים קריאת דוחות, זמן שהושקע בבחירת תכנית ותחושת התמצאות בחיסכון.

הכנסה	
0.25	תחושת התמצאות
0.16	זמן בחירת תכנית
0.27	קריאת דוחות

לוח 8: קשר בין רמת הכנסה להתנהלות פנסיונית – כל המתאמים מובהקים ברמה של $p<.05$

1. סיכום ומסקנות

המחקר הנוכחי התמקד בבחינת ההבדלים בין בעלי פנסיית חובה לבעלי פנסיית רשות. במטרה להוסיף על הניתוח הכלכלי שפורט בחלקים הקודמים של דו"ח זה, ראינו חוסכים מהקרן באמצעות סקר טלפוני. למחקר זה היו מספר יעדים. הראשון היה לעמוד על ההבדלים בין בעלי סוגי הפנסיה השונים ולבדוק האם

הבדלים אלו קשורים גם להתנהגות פנסיונית כללית. היעד הנוסף של המחקר היה לבחון את ההשפעה של מאפיינים אישיותיים, תפיסות וגורמים דמוגרפיים על התנהגות של חוסכים, ופרט בנוגע למשיכת הפיצויים. אנו מקווים שמחקר זה יהווה צעד ראשון להרחבת הבנתנו את הגורמים המובילים למשיכת פיצויים. תחום שכמעט ואיננו זוכה למענה מחקרי, ובפרט בישראל.

תמונה המצב העולה מהמחקר היא שהפרטים מעדיפים ברובם לסמוך על הממשלה – 70 אחוזים רוצים להשאיר את כספם בקרן הפנסיה, קיימת תמיכה רחבה בחוק פנסיה החובה, ורק מעטים היו מעוניינים לנהל את כספם בעצמם. דפוס זה חושף כי הפטרנליזם המובנה בפנסיה החובה נתפס באופן חיובי, בוודאי למי שקרוב לפנסיה – גילאי 50 ומעלה – שהיוו את אוכלוסיית המחקר בסקר זה. אין זה מובן מאילו לראות מהלך כה פטרנליסטי כחיסכון כפוי הזוכה לתמיכת הציבור, אך נראה כי אנשים נרתעים מלעסוק בפנסיה. החוסכים מעידים על עצמם שהם אינם מתמצאים בחסכונם, לא משקיעים זמן בבחירת התכנית ואפילו לא טורחים לקרוא את הדיווחים הרבעוניים המגיעים מקרן הפנסיה – שלישי מהחוסכים טוענים שלא מקבלים את הדוחות או לא קוראים אותם, ועוד מעל לארבעים אחוזים אומרים שהם משקיעים תשומת לב מועטה בדוחות הפנסיוניים. אף כי קיימים הבדלים ברורים בין בעלי פנסיה חובה ורשות בהכנסה והשכלה, איננו רואים הבדלים בהתנהגות הפנסיונית של שתי קבוצות אלו ונראה כי חוסכים משתי הקבוצות מפגינות רמה נמוכה של מעורבות והבנה בנושא הפנסיוני.

בחלק השני של המחקר התמקדנו בנושא משיכת הפיצויים. שאלנו את המשיבים לגבי רצונם למשוך את הפיצויים ובחנו את תשובותיהם אל מול משתנים אישיותיים ודמוגרפיים המהווים גורמים בעלי השפעה על התנהגות כלכלית בכלל ופנסיונית בפרט. שימוש בדיווחים שהגיעו מקרן הפנסיה בנוגע למשיכת פיצויים של המשיבים מאפשר לנו לתקף את התשובות לסקר אל מול ההתנהגות ממשית. המחקר חושף ממצא מעניין – בעוד שהרצון למשוך פיצויים קשור למשתנים אישיותיים כגון אמון במערכת הפנסיונית והעדפת זמן, הרי שמשיכת פיצויים בפועל קשורה למשתנה ההכנסה. ממצא זה מתיישב עם גישות הטוענות כי העדפת הווה על פני עתיד הנפוצה אצל בעלי הכנסות נמוכות קשור לצורך הדוחק בכסף, ולא למבנה אישיות או למחסור בשליטה עצמית (Haushofer & Fehr, 2014; Mani et al., 2013). הטענה כי בעלי הכנסות נמוכות מושכים יותר את הכסף בפועל בשל צרכיהם הבעריים, ובנגוד להעדפותיהם, מקבלת חיזוק גם במענה לשאלה בנוגע לשימוש בכסף. בעלי הכנסות נמוכות רוצים הכסף לשימוש יומיומי בעוד שבעלי הכנסות גבוהות מעדיפים לפדות את הפיצויים עבור מותרות. עם זאת, חשוב לציין שבעלי הכנסות גבוהות מתעניינים יותר במתרחש בחסכונם, מפגינים התנהגות פנסיונית אקטיבית יותר ומבינים יותר את ההשלכות של משיכת הפיצויים – 65% מקרב בעלי הכנסות הגבוהות יודעים שיקבלו את הכסף בפנסיה, לעומת 48% מקרב בעלי הכנסות הנמוכות.

בהחלטה להשית חובת חיסכון פנסיוני על האזרחים יש החלטה ערכית שנתונה לדיון וכן שאלות כלכליות בנוגע להשלכות ולכדאיות המהלך. לפחות בהיבט הראשון, הרי שניתן לומר בוודאות כי מרבית הציבור

תומך בחוק פנסיית החובה ואיננו רואה בו פגיעה בחופש. מרבית הציבור איננו מקדיש מחשבה לחיסכון הפנסיוני והוא נוקט בגישה שניתן להגדיר כ- Path of least resistance – מעורבות רגשית מאוד נמוכה, חוסר השקעה בבחירת הקרן ומעקב מועט אחרי המתרחש בחיסכון הפנסיוני. אלו הם המאפיינים של החוסך על פי הסקר שלנו, אשר יש להזכיר כי בוצע בקרב בני חמישים ומעלה הרואים את הפרישה מעבר לאופק. ניתן לשער כי בקרב צעירים המצב יותר גרוע. בנוגע לשאלות הכלכלית, הרי ששאלה מרכזית היא האם החיסכון הפנסיוני שיפר את מצבם של עובדים חלשים. כפי שראינו בחלק הראשון של עבודה זו הרי שהתשובה היא חיובית ונראה שעובדים אלו אף יודעים להעריך זאת ומדווחים שלחוק השפעה חיובית על מצבם. שאלה נוספת שחשוב להתייחס אליה היא שאלת הקיזוז – האם אנשים מתייחסים לאפשרות למשיכת פיצויים כ"תחנת יציאה" שמאפשרת להשתמש בכספי החיסכון הפנסיוני על חשבון ההפרשה העתידית. ככל, נראה שאין חשש רב שאנשים יעשו זאת, לפחות לא כבחירה מודעת. כאשר הצענו לאנשים אפשרות תיאורטית למשוך סכום מסוים מהחיסכון שלהם, 71 אחוזים דיווחו שלא היו בוחרים למשוך כסף. אחוז דומה גם ציין שהיה רוצה להמשיך לנהל את הכסף שלו בצורה דומה, כך שהפרשות המעביד ילכו לקופת החיסכון.

כאשר לוקחים בחשבון את השינויים בשוק העבודה הכולל מעבר של חוסכים צעירים בין עבודות רבות, נטייה לפחות רצף תעסוקתי מבעבר, ותשואות נמוכות בשוק ההון, הרי שלחוסכים העתידיים צפויה פנסיה קטנה בהשוואה לדורות הקודמים להם, ולכן השאלה כיצד ניתן לסייע לחוסכים היא שאלה מורכבת. מצד אחד אנו רואים שלהכנסה רק השפעה שולית על הכוונה **המוצהרת** למשוך את כספי הפיצויים בעוד. מצד שני, אנו רואים שבעלי הכנסות נמוכות כן נוטים למשוך את כספי הפיצויים **בפועל**, ולכן הקלה במדיניות משיכת הפיצויים עשויה לפגוע בהם בטווח הארוך, ובניגוד לרצונם המוצהר, בשל נטייתם לתת יותר משקל לטווח הקצר. בנוסף, אף שמצאנו שידע מקושר רק באופן חלקי להתנהגות, הרי שבהתחשב בכך שכמעט מחצית מהמשיבים לא הבינו את ההשלכות של משיכת הפיצויים, קיים הכרח להבהיר לחוסכים שמשיכת כספי הפיצויים פוגעת בחסכונם הפנסיוני.

- Angeletos, George-Marios; David Laibson, Andrea Repetto, Jeremy Tobacman .1
and Stephen Weinberg. "The Hyperbolic Consumption Model: Calibration,
Simulation, and Empirical Evaluation," Journal of Economic Perspectives, 15
(2001), pp. 47-68.
- Disney, Richard; Emmerson, Carl and Tetlow, Gemma. "What is a Public Sector .2
Pension Worth?" The Economic Journal, 119 (November 2009), pp. F517-F535.
- Even, William E. and MacPherson, David A. "The Changing Distribution of .3
Pension Coverage". Industrial Relations, 39, 2 (April 2000).
- Gavious, Ilanit; Spivak, Avia and Yosef, Rami. "Pension Reform in Israel under .4
Mandatory Pension Law". Pensions, 14 (2009), pp. 4 – 13.
- Holzmann, Robert; Packard, Truman and Cuesta, Jose. Extending Coverage in .5
Multi-Pillar Pension Systems: Constraints and Hypotheses, Preliminary Evidence
and Future Research Agenda. New Ideas about Old-Age Security, September 14-
15. World Bank. 1999.
- Lindbeck, Assar and Persson, Mats. "The Gains from Pension Reform." Journal .6
of Economic Literature, Vol. XLI (March 2003) pp. 74-112.
- Mincer, Jacob A. "Age and Experience Profiles of earnings." In Schooling, .7
experience, and earnings, pp. 64-82. NBER, 1974.
- Palacios, Robert and Robalino, David A. In Robert Holzmann, David A. .8
Robalino, and Noriyuki Takayama (eds.), Closing the Coverage Gap (pp. 187-
202). The International Bank for Reconstruction and Development, The World
Bank. Washington DC, 2009. Matching Defined Contributions: A Way to
Increase Pension Coverage.

9. אסתר טולדנו ודניאל גוטליב. "בדיקת שיעור כיסוי פנסיוני של השכירים מתוך קובץ שכר". המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון (2014).
10. ברנדר, עדי. "השפעת הסדרי החיסכון לגיל הפרישה בישראל על התחלקות ההכנסות". בנק ישראל, חטיבת המחקר (2010).
11. ערן טרקל ואביה ספיבק, "הכיסוי הפנסיוני בישראל". רבעון לכלכלה, 48 (3). 2001.
12. ספיבק, אביה. "מערכת הפנסיה בישראל על שני רבדיה: מבט על רפורמות שהונהגו מהצד המוסדי והצד הכמותי". התוכנית לכלכלה וחברה, מכון ון-ליר בירושלים, 2012.
13. רמי יוסף ואביה ספיבק. "התמורות בענף הפנסיה והשלכותיהן על פנסיית חובה בישראל". גרונטולוגיה וגריאטריה, לג. 2006.
14. שאול יוטב ועדית סולברג. "השפעת השינויים בתוחלת החיים על החיסכון הפנסיוני". דוחות מחקר, המוסד לביטוח לאומי. 2014.

פרק ב

1. Beshears, J., Choi, J. J., Laibson, D., Madrian, B. C., & Milkman, K. L. (2015). The effect of providing peer information on retirement savings decisions. *The Journal of Finance*, 70(3), 1161-1201.
2. Carmel, E., Carmel, D., Leiser, D., & Spivak, A. (2015). Facing a biased adviser while choosing a retirement plan: The impact of financial literacy and fair disclosure. *Journal of Consumer Affairs*, 49(3), 576-595.
3. De Meza, D., Irlenbusch, B., & Reyniers, D. (2008). *Financial capability: A behavioural economics perspective* Financial Services Authority London.
4. Freedman, D. A., & Berk, R. A. (2008). Weighting regressions by propensity scores. *Evaluation Review*, 32(4), 392-409. doi:10.1177/0193841X08317586

[doi]

- Garling, T., Kirchler, E., Lewis, A., & van Raaij, F. (2009). Psychology, financial decision making, and financial crises. *Psychological Science in the Public Interest : A Journal of the American Psychological Society*, *10*(1), 1-47. doi:10.1177/1529100610378437 [doi] .5
- Haushofer, J., & Fehr, E. (2014). On the psychology of poverty. *Science (New York, N.Y.)*, *344*(6186), 862-867. doi:10.1126/science.1232491 [doi] .6
- Laibson, D. I., Repetto, A., Tobacman, J., Hall, R. E., Gale, W. G., & Akerlof, G. A. (1998). Self-control and saving for retirement. *Brookings Papers on Economic Activity*, *1998*(1), 91-196. .7
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Baby boomer retirement security: The roles of planning, financial literacy, and housing wealth. *Journal of Monetary Economics*, *54*(1), 205-224. .8
- Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E., & Zhao, J. (2013). Poverty impedes cognitive function. *Science (New York, N.Y.)*, *341*(6149), 976-980. doi:10.1126/science.1238041 [doi] .9
- Miller, M., Reichelstein, J., Salas, C., & Zia, B. (2015). Can you help someone become financially capable? A meta-analysis of the literature. *The World Bank Research Observer*, *30*(2), 220-246. .10
- Sherraden, M. S. (2013). Building blocks of financial capability. *Financial Education and Capability: Research, Education, Policy, and Practice*, , 3-43. .11
- Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, *101*(2), 449-472. .12

13. לייזר, ד., כרמל, א. (2012). אתגרים בעת בחירת תכנית חיסכון פנסיונית – קשיים וחסמים המשפיעים על החוסכים לפנסיה בישראל. *חוות דעת מטעם המרכז לפנסיה, ביטוח ואוריינות פיננסית*. זמין בקישור: <http://bit.ly/2mRvyMr>

נספח א' – רשימת משתנים, תצפיות, שיעור והגדרות – פרק א

הגדרת המשתנה	ממוצע/שיעור במדגם	מספר תצפיות	משתנה
מבוטח אשר מפקיד בהתאם לשיעור הנקבע בצו ההרחבה	28%	549	פנסית חובה
שכר ממוצע לרבעון IV לשנת 2012	5707	1938	שכר מבוטח לפנסיה
בשנת 2012	40	1951	גיל
	46%	907	גברים
	54%	1044	נשים
מבוטח אשר מתגורר ביישוב יהודי או מעורב, לפי הגדרת הלמ"ס	93%	1821	יהודי
מבוטח אשר מתגורר ביישוב לא-יהודי, לפי הגדרת הלמ"ס	6%	118	לא יהודי
	57%	1103	נשוי
	7%	139	גרוש
	1%	16	אלמן
	29%	565	רווק
	5.7	1937	אשכול למ"ס של ישוב מגורים
מעסיק גדול כמות המבוטחים בקרן הפנסיה היא בעשירון העליון של כמות המבוטחים בקרן	82%	1608	מעסיק גדול
לפי הסיווג האחד של ענפי הכלכלה (2011)			ענף תעסוקה
	0.4%	8	אומנות, בידור ופנאי
	0.5%	10	אספקת חשמל ומים, שירותי ביוב וטיפול בפסולת
	2.3%	45	בינוי
	12.7%	248	חינוך
	1.0%	20	חקלאות, ייעור ודיג
	0.5%	10	כרייה וחציבה
	4.7%	91	מידע ותקשורת
	12.0%	235	מינהל מקומי, מינהל ציבורי וביטחון; ביטוח לאומי חובה
	11.0%	214	מסחר סיטוני וקמעוני; תיקון כלי רכב מנועיים ואופנועים
	0.1%	1	נדל"ן
	2.6%	51	שירותי אירוח ואוכל
	9.6%	188	שירותי בריאות ושירותי רווחה וסעד
	7.8%	152	שירותי ניהול ותמיכה (כולל חברות כוח אדם)
	5.1%	99	שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
	4.4%	86	שירותים אחרים
	3.4%	66	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
	3.0%	58	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
	15.0%	293	תעשייה וחרושת
לפי הסיווג האחד של משלחי די (2011)			מקצוע
	9%	167	סוכנים, עובדי מכירות ושירותים
	13%	245	פקידות
	12%	238	מקצועות חופשיים וטכניים
	8%	165	אקדמאי
	4%	82	מנהל
	9%	172	עובדים לא-מקצועיים
	1%	11	עובדים מקצועיים בחקלאות
	6%	110	עובדים מקצועיים בתעשייה ובינוי, ועובדים מקצועיים אחרים
		1951	סה"כ

נספח ב' – שאלון פנסיית חובה ומשיכת פיצויים. פרק ב'

פתיחה: מטרות ונושאי הסקר

ש' 1 למיטב ידיעתך, מי זכאי לקבל פנסיה בעקבות עבודתו? (בנוסף לקצבה של הביטוח הלאומי)

1. כל עובד שכיר זכאי לפנסיה בהתאם לתנאים הנקובים בחוק
2. הדבר תלוי ברצון המעביד או בהסכמים עם העובדים, לרוב דרך ועד העובדים
3. לא יודע

בשנת 2008 נקבע כי כל השכירים במשק מחויבים זכאים על פי חוק לחסוך לפנסיה. השאלות הבאות עוסקות בעמדתך כלפי חוק זה ועל האופן בו חוק זה רלוונטי עבורך

ש' 2 החל משנת 2008 כל השכירים במשק מחויבים זכאים על פי חוק לחסוך לפנסיה. מהי דעתך על חוק זה?

1. תומך מאוד בחוק כזה
2. תומך בחוק כזה
3. לא תומך ולא מתנגד לחוק כזה
4. מתנגד לחוק כזה
5. מתנגד מאוד לחוק כזה

ש' 3 כיצד אתה מרגיש שחוק זה השפיע עליך באופן אישי?

1. תרם לי מאוד
2. תרם לי במידה מסוימת
3. לא השפיע על מצבי
4. פגע בי במידה מסוימת
5. פגע בי מאוד

ש' 4 כיצד היית מעריך את שכרך בשנת 2008, בעת שהתקבל החוק?

(למי שאינו זוכר, לבקש הערכה)

1. הרבה מעל הממוצע
2. מעל הממוצע
3. ממוצע
4. מתחת לממוצע

5. הרבה מתחת לממוצע

6. מסרב לענות (לא להקריא)

ש' 5

האם עבדת בעבר פרק זמן משמעותי (שנה או יותר) בעבודה בה לא הפרישו בשבילך לפנסיה?

אם עבדת בכמה עבודות במקביל אנא התייחס למקום העבודה העיקרי

1: כן

2: לא

3: לא יודע

עד שאלה 11 לשאול רק את מי שענה קוד 1 בשאלה 7

ש' 6

מדוע לא היה לך חיסכון פנסיוני בעבודה זו?

1: אלו היו התנאים המקובלים במקום בו עבדתי

2: הייתה לי את האפשרות לחסוך לפנסיה אבל לא הייתי מעוניין בחיסכון פנסיוני

3: הייתה לי את האפשרות לחסוך לפנסיה אבל לא דאגתי לטפל בכך

4: הייתי צריך לעבוד תקופה ארוכה לפני שהיו פותחים לי חיסכון פנסיוני

5: אחר: פרט

ש' 7

האם ניסית לשכנע את המעסיק לפתוח לך חיסכון פנסיוני?

1: לא

2: כן, הצלחתי לשכנע את המעסיק לפתוח לי חיסכון בניגוד לתנאי העבודה המקובלים בעסק

3: כן, אך המעסיק לא הסכים לפתוח לי חיסכון פנסיוני בניגוד לתנאי העבודה המקובלים

4: לא יודע

ש' 8 האם שקלת לעזוב את מקום עבודתך כיוון שלא היה לך חיסכון פנסיוני?

1: לא

2: חשבתי על כך

3: כן, עזבתי מקום עבודה כיוון שלא היה לי חיסכון פנסיוני

ש' 9 אם הייתה ניתנת לך האפשרות, האם היית מעדיף לקבל את הכסף המופרש כיום לפנסיה ישירות לכיסך או להפריש אותו לחיסכון פנסיוני הנפתח רק כשתצא לגמלאות כפי שמתבצע כיום

1. לקבל את הכסף אליו לשימושי הפרטי
2. לקבל אותו אליו כדי לנהל אותו בעצמי עד לפנסיה
3. להפריש את הכסף לחיסכון פנסיוני כפי שמתבצע כיום
4. לא יודע

ש' 10 במידה והיית יכול להמשיך לעבוד גם אחרי גיל הפרישה ולדחות את קבלת הפנסיה כדי להגדיל את הפנסיה שלך, האם היית מעוניין בכך?

1. כן
2. לא
3. הפנסיה איננה שיקול עבורי בהחלטה אם להמשיך לעבוד

השאלות הבאות עוסקות במידת ההתמצאות שלך במתרחש בקרן הפנסיה שלך. אנא ענה תשובות מדויקות ככל האפשר

ש' 11

באיזו מידה אתה מרגיש שאתה מתמצא במה שקורה בחיסכון הפנסיוני שלך? אנא תן ציון מ-1 עד 5 כאשר 1 מציין שאינך מתמצא במה שקורה בחיסכון הפנסיוני שלך ו-5 מציין שאתה מאוד מתמצא במתרחש בחיסכון הפנסיוני שלך.

ש' 12

מהו גובה דמי הניהול שאתה משלם על הצבירה של החיסכון הפנסיוני שלך. ענה את התשובה הנראית לך קרובה ביותר למציאות. אם יש לך כמה חסכונות התייחס לחיסכון הגדול מכולם

• לא יודע ולא מסוגל גם לנחש

ש' 13 עד כמה אתה בטוח בתשובה זאת? אנא תן ציון מ-1-5 כאשר 1 משמעו כלל לא בטוח ו 5 מאוד בטוח

ש' 14 כיצד אתה מעריך את הזמן שהשקעת בבחירת התכנית הפנסיונית שלך? אנא תן ציון מ-1 עד 5 כאשר 1 מציין שלא השקעת בכך זמן בכלל ו-5 מציין שהשקעת בכך זמן רב

ש' 15 בכל שלושה חודשים חייבת קרן הפנסיה לשלוח לך דוחות המפרטים את ההפקדות וההוצאות שלך. כיצד היית מתאר את היחס שלך לדוחות הנשלחים אליך מקרן הפנסיה?

1. אינני מקבל דוחות מקרן הפנסיה שלי
2. אינני עובר על דוחות אלו בכלל
3. אני עובר על הדוחות אך מקדיש להם תשומת לב מועטה
4. אני עובר על הדוחות ומקדיש להם תשומת לב רבה

ש' 16 האם פנית לייעוץ פנסיוני מקצועי?

1. כן
2. לא, אבל אני מתכוון לפנות בעתיד
3. לא ואני לא מתכוון לפנות בעתיד

ש' 17 במידה והיית יכול להוציא עכשיו סכום מסוים מהכסף שצברת בקרן הפנסיה שלך מבלי לשלם עליו מס, כמה אחוזים מהחיסכון אתה מאמין שהיית מושך?

1. _____ אחוזים
2. לא הייתי מושך כסף מהחיסכון

ש' 18 האם אתה חושב שקצבת הפנסיה שלך, רכושך וחסכוניך כיום ובעתיד יספיקו לך כדי לחיות ברמת החיים המתאימה לך אחרי הפרישה? אנא תן ציון מ 1 עד 6 כאשר 1 משמעותו שאתה חושב שלא יספיקו ו-6 משמעו שאתה חושב שיספיקו

ש' 19 חשוב על הפעם האחרונה שבחרת תכנית לחיסכון פנסיוני, כיצד החלטת באיזו תכנית לבחור? בחר את התשובה המתאימה ביותר

1. הסתמכתי על המלצת סוכן ביטוח או גורם מקצועי במקום עבודתי
2. התייעצתי עם איש מקצוע שאיננו סוכן הביטוח שהציע לי את התכנית
3. בחנתי את ההצעה ולמדתי את הנושא
4. התייעצתי עם חברים/בני משפחה
5. אחר

ש' 20 נניח ובעת היציאה לגמלאות הייתה לך אפשרות לבחור בין שתי האפשרויות הבאות, במה סביר שהיית בוחר:

1. משיכת כספי הפנסיה כקצבה קבועה אשר תתקבל אחת לחודש, לכל אורך החיים.
2. משיכת כספי הפנסיה כמשיכה חד פעמית, כך שכל כספי הפנסיה יועברו לחשבונך בבנק כסכום אחד.
3. לא יודע

ש' 21

באיזו חברה מנוהלים כספי הפנסיה שלך?

- 1: מגדל/מקפת
- 2: אחר
- 3: לא יודע

כאשר עוזבים מקום עבודה קיימת לעיתים האפשרות למשוך את כספי הפיצויים. השאלות הבאות עוסקות בנושא זה. אנא ענה תשובות מדויקות ככל האפשר

ש' 22 במידה ותעבור למקום עבודה חדש, מהי הסבירות כי תמשוך את כספי הפיצויים המגיעים לך?

1. אין שום סיכוי שאמשוך את כספי הפיצויים
2. קיימת סבירות נמוכה שאמשוך את כספי הפיצויים
3. קיימת סבירות מסוימת שאמשוך את כספי הפיצויים
4. קיימת סבירות גבוהה שאמשוך את כספי הפיצויים
5. בוודאות אמשוך את כספי הפיצויים

לעונים קודים 3-5 שאלה 24

ש' 23 צינת שייתכן ותמשוך את הפיצויים. מדוע אתה מעריך שתמשוך את הפיצויים? _____

לעונים קודים 3-5 שאלה 24

ש' 24 במידה ותמשוך את כספי הפיצויים, מה אתה מעריך שתעשה איתם?

1. אשתמש בהם לצרכי מחייתי
2. אשתמש בהם כדי לעשות משהו נחמד כגון טיול, שיפוץ, החלפת הרכב וכדומה
3. אשקיע אותם לקראת הפנסיה

ש' 25 במידה ומוותרים על הזכות למשוך את כספי הפיצויים, מה קורה לכסף?

1. נשאר אצל המעסיק
2. עובר לקופת המדינה
3. אקבל אותו בפנסיה
4. אחר פרט: _____
5. לא יודע

עד כמה אתה מסכים עם האמירות הבאות. אנא תן ציון מ-1 כאשר 1 מציין כי אינך מסכים בכלל ו5 מציין כי אתה מאוד מסכים:

ש' 26 קרן הפנסיה שלי יציבה ואינני חושש ממפלה שתגרום לקריסתה

ש' 27 קרן הפנסיה שלי מנהלת את חסכונותי היטב

ש' 28 לא ניתן לסמוך על החיסכון הפנסיוני כיוון שהוא חשוף לסיכונים לא ידועים כמו תנודות בבורסה, עלייה בתוחלת החיים ושינויים בחוק

ש' 29 קיימים גורמים בעלי אינטרס שפוגעים בחיסכון הפנסיוני והופכים אותו לבלתי כדאי

אני אקריא לך שבעה היגדים הנוגעים להתנהלות כלכלית. לגבי כל היגד, אנא דרג מ-1 עד 5 עד כמה אתה מסכים/לא מסכים עם ההיגד, כאשר 1- כלל לא מסכים. ו 5- מאוד מסכים.

ש' 30 אני מבצע מעקב מסודר אחרי ההוצאות וההכנסות שלי

ש' 31 אני מבצע תכנון מסודר קדימה של הוצאות והכנסות צפויות

ש' 32 אני תמיד מוודא שיש בידי כסף ליום סגריר

ש' 33 אני נוהג לבצע השוואת מחירים לפני שאני קונה דברים

ש' 34 אני מעודכן במתרחש בכלכלה

ש' 35 אני מצליח לעמוד בהוצאות החודשיות שלי

ש' 36 אני מעדיף לקבל 5000 שקלים עכשיו מאשר 5500 שקלים בעוד שישה חודשים

דמוגרפיה:

ש' 37 גיל

ש' 38 מין

ש' 39 מצב סוציאקונומי

ש' 40 השכלה

ש' 41 מגזר – יהודי ערבי

ש' 42 עיר מגורים

ש' 43 עולה או לא